

MORALO WA TLHOPHISO LE TLALEHO YA DIPEHELO TSA TJHELETE

Phatlalatso ya moralo ona e dumelletswa ke Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo, ASB (Accounting Standards Board, ASB), e leng mokgatlo oo mosebetsi wa ona wa sehlooho e leng ho theha tshebetso ya tshupatlotlo e ananetsweng ka kakaretso jwalo ka ha ho laelwa ke karolo ya 216(1) ya Molao wa Motheo wa Riphaboliki ya Aforikaborwa, Molao wa 108 wa 1996 (Section 216(1) of the Constitution of the Republic of South Africa, Act 108 of 1996). Ntshetsopeleng ya moralo, tshupo e ile ya etswa ho se latelang:

- moralo o ntsheditse pele ke Komiti ya Matjhaba ya Maemo a Tshupatlotlo, IASC (International Accounting Standards Committee, IASC), o ntshitsweng ke IASC ka Phupu 1988,
- Maemo a Matjhaba a Tshupatlotlo Ditheong tsa Bohle (International Public Sector Accounting Standard) a Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete (Presentation of Financial Statements) a phatlaladitsweng ke Komiti ya Lekala la Bohle (Public Sector Committee) ya Kopano ya Matjhaba ya Baakhaontente (International Federation of Accountant),
- Polelo ya Tataiso (Statement of Principles) ya Ditheo tsa Tlaleho ya Tjhelete (Financial Reporting Entities) se phatlaladitsweng ke Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo la Leloko le Kopaneng (United Kingdom),
- Tlhakisetso e Kgothaleditsweng (Proposed Interpretation) bakeng sa Ditheo tsa Menyetla ya Setjhaba (Public Benefit Entities) e phatlaladitsweng ke Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo la Leloko le Kopaneng,
- Phuputso ya 11 (Study 11) ya Tlaleho ya Tjhelete ya Mmuso (Government Financial reporting) e phatlaladitsweng ke Komiti ya Lekala la Bohle ya Kopano ya Matjhaba ya Baakhaontente, le
- Polelo ya Dikhopolo ya 1 (Concepts Statement No. 1) ya Lekgotla la Mmuso la Maemo a Tshupatlotlo (Governmental Accounting Standards Board) la Dinaha tse Kopaneng tsa Amerika (United States of America).

Moralo ona o phatlaladitswe la mantlha ke Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Lekgotla) ka Phupjane 2004. Ho tloha nakong eo, a lokisitswe ka mokgwa o latelang:

- Ka ditokiso tse latetseng ha Maemo ana a GRAP a latetseng a kena tshebetsong:
 - GRAP 104 Ditho tsa Tjhelete (Financial Instruments)
 - GRAP 105 Phetiso ya Mosebetsi Pakeng tsa Ditheo tse Tlasa Bolaodi bo Tshwanang (Transfer of Functions Between Entities Under Common Control)

- GRAP 106 Phetiso ya Mesebetsi Pakeng tsa Ditheo tse seng Tlasa Bolaodi bo Tshwanang (Transfer of Functions Between Entities Not Under Common Control)
- GRAP 107 Dikgwebonyalano (Mergers)

Ditokelo tsa ho kopitsa © 2016 ka Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Accounting Standards Board)

Ditokelo tsohle di baballetswe. Ha ho karolo le ha e ka ba efe ya phatlalatso ena e ka hlahiswang botjha, ya bolokwa hore e tle e fumanwe hape, kapa ya fetisetswa pele ka tsela efe kapa efe kapa mokgwa le ha e ka ba ofe, wa eleketeroniki, wa metjhini, wa kopitso ya foto, wa kgatiso, kapa o mong, ka ntle le ho fumana pele tumello ya Lekgotla la Maemo a Tshupatlotlo (Accounting Standards Board). Mongolo o dumelletsweng o phatlaladitswe ka leleme la Senyesemane..

Tumello ya ho hlahisa botjha dikarolo tse mmalwa phatlalatsong ena ha e atise ho hanelwa.

Dikahare

Moralo wa Tlhophiso le Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjhelete

	Ditemana
Selelekela	.01 - .24
Morero le boemo	.01 - .09
Kakaretso	.10 - .12
Basebedisi le ditlhoko tsa bona tsa lesedi	.13 - .14
Ho shebisisa tekolo e tataisang	.15 - .21
Boikarabello	.22 - .24
Sepheo sa dipehelo tsa tjhelete	.25 - .36
Boemo ba tjhelete, tshebediso ya tjhelete, phallo ya tjhelete le diphetofo tsa matlotlo a nete	.28 - .35
Ditlhaloso le dipehelo tsa tlatsetso	.36
Dikakanyo tse tshehetsang	.37 - .38
Mokgwa wa pokello	.37
Setheo se seng kotsing	.38
Ditshobotsi tsa boleng tsa dipehelo tsa tjhelete	.39 - .63
Kutlwisiso	.40 - .41
Ho tshwaneleha	.42 - .47
Bohlokwa	.46 - .47
Ho tshepeha	.48 - .55
Tlaleho e tshepahalang	.50 - .51
Boleng ho feta sebopeho	.52
Ho se kgethe lehlakore	.53
Hloko	.54
Phethahalo	.55
Papiso	.56 - .59
Ditshitso tsa lesedi le tshwanelehang le le tshepahalang	.60 - .62
Ho ba nakong	.60
Botsitso pakeng tsa menyetla le ditheko	.61
Botsitso pakeng tsa diphapantsho tsa boleng	.62
Tlaleho e kgotsofatsang	.63
Dikarolo tsa dipehelo tsa tjhelete	.64 - .109

Boemo ba tjhelete	.66 - .68
Matlotlo	.69 - .79
Mekitlane	.80 - .87
Matlotlo a nete	.88 - .93
Diphehiso tse tswang ho beng	.94 - .96
Ditefo ho beng	.97
Tshebediso ya tjhelete	.98 - .102
Lekeno	.103 - .106
Ditshenyehelo	.107 - .109
Kananelo ya dintlha tsa dipehelo tsa tjhelete	.110 - .137
Kgonahalo ya menyetla ya kamoso ya moruo le menyetla e lebelletsweng	.115
Ho tshepahala ha tekanyo	.116 - .118
Kananelo ya matlotlo	.119 - .120
Kananelo ya mekitlane	.121
Kgulo ya kananelo	.122 - .125
Kgulo ya kananelo ka lebaka la hobane letlotlo kapa mokitlane ohlakotswe	.122 - .124
Kgulo ya kananelo ka hobane ditekanyetso tsa kananelo ha di sa fihlellwa	.125
Kananelo ya lekeno	.126 - .129
Papiso	.130 - .132
Kananelo ya ditshenyehelo	.133 - .137
Tekanyo ya dintlha tsa dipehelo tsa tjhelete	.138 - .147
Motswako wa mabaka a tekanyo	.142 - .144
Ho kgetha mabaka a tekanyo le hore na a lokela ho fetolwa	.145 - .146
Theolelo	.147

Selelekela

Morero le boemo

- .1 Morero wa moralo ona ke ho beha ditheo tseo ho tsona Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso (Standards of Generally Recognised Accounting Practice) a tla thehwa ha ho sejetswa ka dihlooho tse itseng. Lebaka le lehlo la ho toboketsa ditheo tse ke ho fana ka moralo wa tshupo o kopaneng hore o sebediswe ntshetsopeleng ya tshebetso ya tshupatlotlo e ananetsweng ka kakaretso bakeng sa lekala la bohle le ho thusa bahlophisi le bahlakisi.
- .2 Ka lebaka leo, moralo ona o beha dikgopolo tse tshehetsang tlhophiso le tlahelo ya dipheho tsa tjehele bakeng sa basebedisi. Morero wa moralo ke:
 - a. ho neha basebedisi ba dipheho tsa tjehele tse hlophisitsweng ho latela Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso ba kang palamente, diketsamelao le makgotla a bomasepala, lesedi la motheo wa ho hlophisa dipheho tseo tsa tjehele le ho ba thusa ho lekola hore na tekolo e tataisang ke e nepahetseng.
 - b. ho thusa bahlophisi ba dipheho tsa tjehele ha ba phethahatsa Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso le ha ba sebetsa ka dihlooho tse sa tla ba taba ya poisano ya Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso;
 - c. ho thusa bahlakisi ba ditjehele ka maikutlo a hore na dipheho tsa tjehele di latela Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso;
 - d. ho thusa basebedisi ba dipheho tsa tjehele ka tlhakisetsa ya lesedi le fuperweng ke dipheho tsa tjehele tse hlophisitsweng ka ho latela Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso; le
 - e. ho neha Lekgotla motheo wa dikgopolo wa ho bopa Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso le thuso ntshetsopeleng ya ona.
- .3 Moralo o reretswe ho ba o tshwanelehileng ho dipheho tsa tjehele tsa setheo le ha e ka ba sefe lekaleng la bohle, ho sa natswe boholo ba setheo se tlahelang le sebopeho sa tshebetso e hehuweng. Setheo ke e nngwe ya tse latelang:
 - a. mafapha (ho kenyelletsa dikarolo tsa naha le porofentshe le mmuso);
 - b. ditheo tsa setjhaba;
 - c. ditheo tse hwebang (jwalo ka ha ho hlalosa ho PFMA);
 - d. diinstitjushene tsa molaotheo;
 - e. bomasepala le makgotla, dikhomishene, dikhamphani, dikoporasi; matlole kapa ditheo tse ding tseo e leng tsa bomasepala le ho laolwa ke bona; le
 - f. Palamente le diketsamelao tsa diporofentshe.

O ananela hore ditheo tse jwalo ka tlwaelo morero wa tsona o moholo ke phaello ya ditshebeletso, e seng phumantsho ya poello ya tjehelete ho beng ba matlotlo a nete. Lereho setheo le 'setheo se tlalehang' a sebediswa ka ho tjhentjhana.

- .4 Lereho 'setheo sa moruo' le sebedisetswa ho hlalosa, bakeng sa tlaleho ya tjehelete, sehlopha sa ditheo se etsang setheo se laolang le ditheo dife kapa dife tse laolwang.
- .5 Mareo a mang ka nako tse ding a sebediswa ho supa setheo sa moruo a kenyelletsa 'setheo sa taolo', 'setheo se kopaneng' le 'sehlopha'.
- .6 Setheo sa moruo se ka kenyelletsa ditheo tse nang le merero ya leano la kahisano le kgwebo. Mohlala, lefapha la bodulo le ka ba setheo sa moruo, se kenyelletsang ditheo tse fanang ka bodulo ba matlo ka tefo e tlase, ekasitana le ditheo tse fanang ka bodulo ba nakwana e le kgwebo ya bona.
- .7 Lereo 'dipehelo tsa tjehelete' le sebediswang moralong ona le ka sebediswa dipehelong tsa tjehelete tsa ditheo tse tlalehang le ditheong tsa moruo, ke hore, dipehelo tsa tjehelete tse kopaneng.
- .8 Moralo ona ha se Moralo wa Tlhophiso le Tlaleho ya Dipehelo tsa Tjehelete mme ka hona ha o hlalose maemo a ntlha ya tekanyo kapa tshenolo le ha e ka ba efe e itseng, empa ke moralo, o behang merero, dikgopolo, tse tshehetsang tlhophiso le tlaleho ya dipehelo tsa tjehelete. Ha no letho le moralong ona le tsohelang Maemo a Tshebetso ya Tshupatloto e Ananetsweng ka Kakaretso le ha e ka ba afe matla.
- .9 Moralo o tla ntjhafatswa nako le nako ho latela boitsebelo ba Lekgotla ha le ntse le sebetsa ka ona.

Kakaretso

- .10 Moralo o sebetsa ka:
 - a. sepheo sa dipehelo tsa tjehelete;
 - b. ditshobotsi tsa boleng tse laolang boleng le ho sebediseha ha lesedi la dipehelo tsa tjehelete;
 - c. tlhaloso, kananelo le tekanyo ya dintlha tseo dipehelo tsa tjehelete di hlalisitsweng ka tsona.
- .11 Moralo o tobane le dipehelo tsa tjehelete tsa merero e akaretsang (eo ho tloha jwale e tla bitshwang dipehelo tsa tjehelete) ho kenyelletswa dipehelo tsa tjehelete tse kopaneng. Dipehelo tsa tjehelete tse jwalo di hlophiswa bonyane hang ka selemo mme di lebiswa ho ditlhoko tse lesedi tse tshwanang tsa basebedisi ba bangata. Basebedisi ba bangata ba tshwanela ho itshetleha ho dipehelo tsa tjehelete e le mohlodi o ka sehloohong wa bona wa dipehelo tsa tjehelete mme dipehelo tse jwalo tsa tjehelete, ka hoo, di lokela ho hlophiswa le ho tlalehwa ka ho tadima ditlhoko tsa tsona.

- .12 Tlaleho ya Ngwaha e akaretsa lesedi leo e seng la tjehelete le la tjehelete. Tshebetso ya ho tlaleha ka tjehelete e kenya dipheho tsa tjehelete le lesedi le leng la tjehelete, ho kenyelletswa le tlaleho ka lesedi le hlokwang ho latela molao le ditlaleho tsa phihlello ya dihlahiswa le diphetho tse arabellang dipheo tse rerilweng pele. Dipheho tse phethahetseng tsa tjehelete di atisa ho kenyelletsa pehelo ya boemo ba tjehelete, pehelo ya tshebediso ya tjehelete, pehelo ya phallo ya tjehelete, pehelo ya diphetoho tsa matlotlo a nete, le ditlhaloso le dipheho tse ding ekasitana le dintho tse hlalolang tseo e leng karolo e kenelletseng sebopelo sa dipheho tsa tjehelete. Di ka kenyelletsa hape dipheho tsa tlatsetso le lesedi le thehuweng ho kapa le fumanweng ho le le lebelletsweng ho balwa hammoho le dipheho tseo. Sipehelo tseo le lesedi la tlatsetso, ho tea mohlala, di ka sebetsana le lesedi la tjehelete ka ditshebeletso le dikarolo tsa lefatshe le ditshenolo ka phello ya ditheko tse fetohang. Le ha ho le jwalo, dipheho tsa tjehelete ha di kenyelletse dintlha tse kang ditherisano le tshekatsheko le dintlha tse jwalo tse ka kenyelletswang tlalehong ya selemo.

Basebedisi le ditlhoko tsa bona tsa lesedi

- .13 Basebedisi ba dipheho tsa tjehelete ba kenyelletsa palamente, diketsamelao le mekgatlo e meng ya bolaodi, batho bohle ba amohelang ditshebeletso le ho lefa makgetho le dikgafo, ba jwale le ba ka bang teng ba thusang ka tjehelete, ba tshehetsang ka tjehelete, bafepedi le balefuwang, boemedi ba tiiso ya boemo ba mekitlane, mebuso e meng, boemedi ba matjhaba, bafepedi ba mehlodi, ditsebi tsa meruo, basekaseki ba ditjehelete le basebeletsi. Ba sebedisa dipheho tsa tjehelete hore ba kgotsofatse tse ding tsa ditlhoko tsa bona tse fapaneng tsa lesedi. Ditlhoko tsena di kenyelletsa tse latelang:
- Palamente, diketsamelao le mekgatlo e meng ya bolaodi. Palamente, diketsamelao le mekgatlo e meng ya bolaodi e neha ditheo tse tlalehang matla a ho laola merero le mehlodi ya tjehelete ya bohle. Di ka sebedisa dipheho tsa tjehelete ho lekola tekolo e tataisang ya setheo se tlalehang ho mehlodi, boikobelo ba molao, le boemo ba bona ba tjehelete ekasitana le tshebediso ya yona.*
 - Matlole a Naha le Porofentshe. Matlole a Naha le Porofentshe a hlophisetsang dipheho tsa tjehelete tse kopaneng bakeng sa mmuso le ho dipheho tsa tjehelete ho thusa Palamente le diketsamelao ho fumana kabo e tshwanelehileng ya mehlodi ho latela tekanyetso e amohetsweng.*
 - Setjhaba. Setjhaba se kenyelletsa balefi ba lekgetho, batho ba ka kgetha dikgethong, bakgethi, dihlopha tsa merero e fapaneng, le baamohedi ba dithoto, ditshebeletso le diphetiso tse nehwang kapa tse hlahiswang bakeng sa mmuso. Balefi ba lekgetho ba hlokwa ho fana ka mehlodi ho mmuso le ditheo tse ding mme ba na le thahasello ho lesedi mabapi le ka moo tjehelete e sebedisitsweng ka teng. Hape ba na le thahasello ho lesedi ka hore na mmuso ho abela tjehelete ho dithoto le ditshebeletso tsa jwale ka lekgetho la jwale le bokelleditsweng.*
 - Ba thusang ka tjehelete le ba tshehetsng ka tjehelete. Banehi ba mehlodi ba na le thahasello ho lesedi le ba thusang ho lekola ka katleho le bokgoni boo mmuso le ditheo tse amehang di phethahatsang ka bona seabo sa bona sa tekolo e tataisang. Hape ba na le thahasello ho lesedi ka tshebediso ya mehlodi eo ba e neheng ho setheo se ka thusang ha ba nka diqeto ka mehlodi eo ba ka e kgethang, kapa be laelwang, ho fana ka yona*

kamoso. Baadimi ba na le thahasello ho lesedi le ba thusang ho fumana hore na dikadimo tsa bona, le tswala eo ba e fumaneng ho tsona, e tla lefuwa ha ho tshwanetse. Ka tsela eo, baadimi ba ka bang teng ba na le thahasello ho lesedi le ba thusang ho nka diqeto ka hore na ba ka adima setheo le hore e tla ba tlasa dipheho dife.

- e. *Bafepedi le balefuwang. Bafepedi le balefuwang ba na le thahasello ho lesedi le ba thusang ho fumana hore na bokalo boo ba bo kolotwang bo tla lefuwa ha ho tshwanetse. Balefuwa ba ka ba le thahasello ho setheo nakong e kgutshwane ho feta baadimi ntle le ha ba itshetlehile ho ho tswella pele ha setheo e le moreki wa bona wa sehlooho.*
 - f. *Mekgatlo ya boemedi ba tiiso ya boemo ba mekitlane Mmuso le ditheo di fumana tjelete ho tswa ho dimaraka tsa motheo tsa naha le tsa matjhaba ka ho fana ka dibonto kapa ditho tse ding tsa tjelete. Mekgatlo ya boemedi ba boemo ba mekitlane e fana ka tekolo ya boemo ba mekitlane ba mmuso le ditheo tsa ona ho mebaraka ya motheo e sebedisang mekgahlelo e tlwaelehileng. Mekgatlo ya boemedi ba boemo ba mekitlane haholoholo e tobane le bokgoni ba mmuso le ditheo tsa ona ba ho lefa mekitlane le ho lefa mokitlane oo ha ho tshwanetse. Ka hoo, mekgatlo ya boemedi ba boemo ba mekitlane e tadima sebopeho le boholo ba boitlamo bo bong, tshehetso ya matlotlo a mmuso, boholo ba tshebediso ya tjelete ya jwale le e lebelletsweng ekasitana le bokgoni ba ona ho hlahisa boemo bo jwalo kapa bo eketsehileng ba lekeno.*
 - g. *Mebuso e meng, mekgatlo ya boemedi ba matjhaba le banehi ba mehlodi. Mebuso le mekgatlo ya boemedi ba matjhaba e na le thahasello ho kabo ya mehlodi le mesebetsi ya ditheo ke hona. Hape e na le thahasello ho tshebediso e atlehileng ya mehlodi e nehelwang ke mokato o itseng wa mmuso ho mokato o mong wa mmuso. Hape e na le tlhoko e tobileng ya lesedi, mme boikobelo ba ditaello tsa yona tsa ho tlaleha bo thusa boemo a naha matjhabeng.*
 - h. *Basekaseki ba moruo le tjelete. Basekaseki ba moruo le tjelete, ho kenyelletswa diphatlatso, ba sheba botjha le ho sekaseka lesedi molemong wa ba bang ka sepheo sa ho lekola moo leano le lebileng teng.*
 - i. *Bolaodi bo phahameng. Le hoja bolaodi bo phahameng e le basebedisi ba ka hare mme ba na le phihlelo ya ditlaleho tsa ka hare tse hlalosehileng ka botlalo, hangata ditlaleho tsa ka ntle tse akaretsang di fana ka tjehebokakaretso e molemo ya merero ya tjelete bakeng sa basebedisi bana.*
 - j. *Basebeletsi. Basebeletsi le baemedi ba bona ba na le thahasello ho lesedi ka botsitso le ho tshwarella ha bahiri ba bona. Hape ba na le thahasello ho lesedi, e leng se ba thusang ho lekola bokgoni ba setheo ba ho fana ka meputso, menyetla ya ho phomola mosebetsing le menyetla ya ho ba mosebetsing.*
- .14 Le hoja dipheho tsa tjelete di sa kgone ho fana ka lesedi lohle le hlokwang ke basebedisi bana, ho na le ditlhoko tse tshwanang ho basebedisi bohle. Ka ha mmuso, matlole a naha le porofentshe, palamente le diketsamelao di na le thahasello e otlolehileng; phumants'ho ya dipheho tsa tjelete tse fihlellang

ditlhoko tsa bona le yona e tla kgotsofatsa boholo ba ditlhoko tsa basebedisi ba bang.

Ho shebisisa tekolo e tataisang

- .15 Tekolo e tataisang e na le seabo se bohlokwa tshebedisong ya dipehelo tsa tjehelete tsa lekala la bohle. Boikarabelo bakeng sa tshebediso ya tjehelete ya setjhaba le tlhokomelo e ntle ya mehlodi ya setheo di bohlokwa haholo. Ho ka ba le batho ba mekgahlelo e fapaneng ba nang le thahasello mesebetsing ena ya setheo. Tlaleho ya tjehelete e na le seabo se seholo phethahatsong ya ditshwanelo tsa ho ikarabella ho setjhaba bakeng sa ho bokella lekgetho le lekeno le leng ekasitana le tshebediso ya lona phaellong ya ditshebeletso setjhabeng. Ka lebaka leo, sepheo se seholo sa dipehelo tsa tjehelete ke phumantsho ya lesedi le ntlafatsang tlhahlobo ya mosebedisi ya tekolo e tataisang ya setheo. Tlhahlobo ya tekolo e tataisang le yona e tla bontsha hore na dipholisi tsa lekeno la mmuso ke tse tshwarellang nakong e telele.
- .16 Dipehelo tsa tjehelete di ka fana feela ka tse ding tsa dikarabo mabapi le tshebediso ya bokgoni le e atlehileng ya tjehelete le mehlodi e meng, ka ha di sa bontshe bophahamo kapa boleng ba dithoto le ditshebeletso, e leng tseo ho fanweng ka tsona. Tlaleho ya tshebetso ke ntlha e bohlokwa ditlalehong tsa setheo sa bohle, empa ha e akaretswe ke moralo ona.
- .17 Moofisiri ya arabellang, bolaodi bo arabellang kapa molaodi wa masepala (ya kenyelletswang le botsamaisi nqeng e nngwe moralo) wa setheo o na le boikarabelo bo boholo bakeng sa tlhophiso le tlaleho ya dipehelo tsa tjehelete tsa setheo. Botsamaisi hape bo na le thahasello ho lesedi le fuperweng ke dipehelo tsa tjehelete le hoja bo na le phihlelo ho lesedi le eketsehileng la botsamaisi le la tjehelete le hlokehang hore bo phethahatse boikarabelo ba bona ba meralo, ho nka diqeto le taolo. Botsamaisi bo na le bokgoni ba ho fumana sebopeho le difuperweng tsa lesedi leo le eketsehileng hore bo phethahatse ditlhoko tsa bona. Le ha ho le jwalo, tlaleho ya lesedi leo ha e akaretswe ke moralo ona. Le ha ho le jwalo, dipehelo tsa tjehelete tse phatlaladitsweng di thehilwe ho lesedi le sebedisitsweng ke botsamaisi ka boemo ba tjehelete, tshebediso ya tjehelete le diphetoho tsa matlotlo a nete a setheo.
- .18 Lereho 'botsamaisi' tokomaneng ena le bolela batho bao ba jarang boikarabelo ba meralo, taelo le taolo ya ditshebetso tsa setheo, ho kenyelletswa ba tadimaneng le phethahatso ya molao setheo ho latela melao, neng kapa neng ha ba hloka ho etsa mesebetsi e jwalo.
- .19 Dipehelo tsa tjehelete ha di tsotelle ho phethahatsa ditlhoko tsohle tsa lesedi tsa basebedisi. Basebedisi hangata ba hloka ho tlatsetsa lesedi leo ba le fumaneng dipehelong tsa tjehelete ka lesedi le tswang mehloding e meng. Bofokodi bona ba ka hare bo bolela hore lesedi le itseng la tjehelete le tobileng la setheo se tlalehang le ka nehwa feela ditlalehong tsa tjehelete tseo e seng dipehelo tsa tjehelete tsa tshebediso ya bohle. Basebedisi bao ba nang le matla a ho fumana lesedi la tjehelete le eketsehileng le bona ba ka sebedisa matla ao ho eketsa lesedi le ho dipehelo tsa tjehelete.
- .20 Ha ho hlahlojwa tekolo e tataisang ya mehlodi, mosebedisi a ka nna a hloka lesedi le leng ka hodima le tlalehilweng tlalehong e tlwaelehileng ya tshebediso

ya tjehelete le boemo ba tjehelete. Mohlala, lesedi le ho ditokomane tse tsamayang le dipehelo tsa tjehelete, tse kang tjehebokakaretso ya tshebetso le tjehebokakaretso ya tshebetso ya mananeo le a hlokeha bakeng sa ho utlwisisa ka nepo lesedi le nehwang ka dipalo le ho dipehelo tsa tjehelete. Lesedi leo le ka kenyelletsa lesedi la boleng le la bongata ka ditshebeletso tse fuweng ke setheo nakong ya selemo.

- .21 Ditheo tse ngata di sebedisa mefuta e meng ya tlaleho, e ka kenyelletsang lesedi la tjehelete mme di ka fana ka dipehelo tsa tjehelete kapa tsa se fane ka tsona. Mohlala o ka nehwang ke tlaleho ya tshebetso ya mananeo, e fanang ka lesedi ka hore na setheo se phethahaditse thomo ya sona ya tshebediso ya tjehelete le ho fihlella merero ya sona ya tshebetso. Ditheo tse ngata hape di ka sebedisa mekgwa ya tsamaiso ya lesedi eo e seng dipehelo tsa tjehelete ho fana ka lesedi la tjehelete.

Boikarabello

- .22 Boikarabello ke tshiya ya tlaleho ya tjehelete mmusong, mme lereho boikarabello le sebediswa hohle moralong ona. Boikarabello bo thehilwe ho tumelo ya hore baahi ba na le "tokelo ya ho tseba", tokelo ya ho amohela ka bolokolohi dintlha tse fuweng tse ka kgothaletsang dipuisano setjhabeng le baemedi ba bona ba kgethuweng. Tlaleho ya tjehelete e na le seabo se seholo phethahatsong ya tshwanelo ya mmuso ya ho ikarabella setjhabeng se sedemokerasi.
- .23 Ditheo tsa lekala la bohle di tlama bohle ka makgetho mme di fana ka ditshebeletso. Makgetho a tlamang bohle le ditshebeletso tse fuwang ke ditheo tsa lekala la bohle di na le ditshobotsi tse hlokang ho shejwa ha ho ntshetswa pele merero ya tlaleho ya tjehelete, ho hopolwa balefi ba sa kgoneng ho kgetha hore na ba lefe makgetho kapa tjehe. Hape, ha ho na kamano ya tekatekano pakeng tsa bokalo ba makgetho a lefuwang le theko kapa boleng ba ditshebeletso tse amohetsweng ke motho ka mong. Ditshobotsi tsena bo toboketsa tlhokeho ya boikarabello setjhabeng.
- .24 Bonyane, boikarabello ka tshebediso ya dipehelo tsa tjehelete bo kenyelletsa ho fana ka lesedi ho thusa tlhahlobong ya hore na mmuso o sebeditse ka ho latela ditataiso tsa molao tse fuwang ke baahi. Moralo wa mmuso, sebopelo sa mehlopi e fuwang, le tshebetso ya sepolotiki ke diphapantsho tsa tikoloho tse tshhetsang le ho toboketsa tlhokeho ya boikarabello.

Sepheo sa dipehelo tsa tjehelete

- .25 Merero wa tlaleho ya tjehelete e bontshitsweng moralong ona ke:
- a. Tlaleho ya tjehelete e lokela ho thusa ka ho phethahatsa tshwanelo ya mmuso ya boikarabello ho bohle le ho thusa basebedisi ho lekola boikarabello boo ka:
 - i. Ho fana ka lesedi la ho fumana hore na lekeno la selemo sa jwale le ne le lekane ho fihlella theko ya ho fana ka ditshebeletso tsa selemo sa jwale tse fuwang.

- ii. Ho bontsha hore na mehlodi e ile ya fumanwa le ho sebediswa ho latela bajete ya setheo e amohetsweng ka molao, le ho bontsha boikobelo ba ditlhoko tse ding tsa molao le ditumellano tse amanang le tjehelete.
 - iii. Ho fana ka lesedi le thusang basebedisi ho lekola boiteko, ditheko le phihlello ya setheo ho faneng ka ditshebeletso.
- b. Tlaleho ya tjehelete e lokela ho thusa basebedisi ho hlahloba sephetho tsa tshebetso tsa setheo sa selemo se fedileng:
- i. Ho fana ka lesedi ka mehlodi le tshebediso ya tjehelete.
 - ii. Ho fana ka lesedi la mokgwa oo se tshehetsang mesebetsi ya sona ka tjehelete le ho fihlella ditlhoko tsa sona tsa phallo ya tjehelete.
 - iii. Ho fana ka lesedi le hlokehang ho fumana hor ena boemo ba sona ba tjehelete bo ntlafetse kapa bo mpefetse ka lebaka la ditshebetso tsa selemo.
- c. Tlaleho ya tjehelete e lokela ho thusa basebedisi ho hlahloba boemo ba ditshebeletso tse ka fuwang ke setheo le bokgoni ba sona ho phethahatsa ditlamo tsa sona ha di tshwanela ho phethahatswa:
- i. Ho fana ka lesedi ka boemo ba sona ba tjehelete le maemo.
 - ii. Ho fana ka lesedi ka mehlodi ya sona e tshwarehang le e meng eo e seng ya tjehelete e nang le tshebediso e fetang ya selemo sa jwale, ho kenyelletswa le lesedi le ka sebediswang ho lekola menyetla e lebelletsweng ya mehlodi eo.
 - iii. Ho senola dithibelo tsa molao le tsa konteraka tsa mehlodi le kotsi ya tahlehelo ya mehlodi e ka etsahalang.
- .26 Sepheo sa dipehelo tsa tjehelete ke ho fana ka lesedi ka boemo ba tjehelete, tshebediso ya tjehelete, phallo ya tjehelete le diphetoho tsa matlotlo a nete a setheo le sebedisehang ho basebedisi ba mekgahlelo e mengata. Dipehelo tsa tjehelete hape di bontsha sephetho sa tekolo e tataisang ya botsamaisi, le boikarabello ba botsamaisi bakeng sa mehlodi eo ba e hlokomelang.
- .27 Dipehelo tsa tjehelete tse hlophisitsweng bakeng sa morero ona di fihlella ditlhoko tse tshwanang ba boholo ba basebedisi. Le ha ho le jwalo, dipehelo tsa tjehelete ha di fane ka lesedi lohle leo basebedisi ba ka le hlokanang ho nka diqeto ka ha haholoholo di bontsha phello ya tjehelete ya diketsahalo tse fetileng mme ha se ka nako tsohle di fanang ka lesedi leo e seng la tjehelete.

Boemo ba tjehelete, tshebediso ya tjehelete, phallo ya tjehelete le diphetoho tsa matlotlo a nete

- .28 Diqeto tse nkwang ke basebedisi ba dipehelo tsa tjehelete di hloka ho hlahlojwa ha bokgoni ba setheo ba ho phethahatsa phaello ya ditshebeletso tse tshwarellang le hore phaello eo e be ka nako e tshwanelehileng le e tiileng.
- .29 Lesedi ka tshebediso ya tjehelete ya setheo le fana ka tjehebo ya teko e tataisang ya botsamaisi mme le thusa tekolong ya tshebediso ya tjehelete ya setheo ya nako e fetileng le e lebelletsweng. Lesedi ka diphetophetoho tsa tshebediso ya

tjhelete le bohlokwa ka mokgwa ona. Lesedi ka tshebediso ya tjhelete le thusa ka ho bona hore botsamaisi bo a ikarabella bakeng sa ho bolokeha ha mehlodi ya setheo le bakeng sa tshebediso e nepahetseng le e atlehileng ya yona. Hape, le thusa ka mehopollo ya kahlolo ka katleho eo setheo se ka sebedisang mehlodi e eketsehileng ka yona.

- .30 Boemo ba tjhelete ba setheo bo angwa ke mehlodi eo se e laolang, moralo wa tjhelete, ho kgona ha sona ho lefa dikoloto tsa sona, le bokgoni ba sona ho kgema le diphetoho tikolohong eo se sebetsang ho yona. Lesedi ka mehlodi e laolang ke setheo le bokgoni ba sona ba nako e fetileng ho ntlafatsa mehlodi ena ho a thusa ha ho porofetwa bokgoni ba setheo ba ho tshwarella phaellong ya sona ya ditshebeletso nakong e tlang. Lesedi ka moralo wa tjhelete le thusa ho porofeteng ka bokamoso ba ditlhoko tsa tjhelete le kadimo; ho thusa ho lekolong bokgoni ba setheo ba ho bokella thuso ya tjhelete e nngwe e hlokehang. Ho tshwarella ke bokgoni ba ho tswela pele ho fana ka ditshebeletso nakong e telele.
- .31 Ho kgona ho lefa dikoloto ke ho ba teng ha tjhelete bokamosong bo haufi kamora ho tadima ditshepiso tsa tjhelete nakong e fetileng. Lesedi ka bokgoni ba ho lefa dikoloto le thusa ho noheng ha bokgoni ba setheo ho phethahatsa ditshepiso tsa sona tsa tjhelete ha nako ya tsona e fihla.
- .32 Ho kgona ho lefa dikoloto le ho tshwarella ha lefapha la naha kapa porofentshe ho laolwa ke bajete eo le e abetsweng. Ka hoo, boemo ba tjhelete haholoholo bo angwa ke bajete ha ka ho le leng masepala o itshetleha ho lekeno la ona le tlang ka sebopeliso sa direiti le makgetho le dithefiso tse ding tsa ditshebeletso.
- .33 Lesedi le amang diphetoho tsa phallo ya tjhelete ya setheo le bohlokwa ho lekola mesebetsi ya seona ya matsete, thuso ya tjhelete le ditshebetso nakong ya tlaleho. Lesedi lena le thusa ka ho neha mosebetsi motheo wa ho lekola bokgoni ba setheo ba ho hlahisa tjhelete le dikatjhelete le ditlhoko tsa setheo tsa ho sebedisa phallo eo ya tjhelete.
- .34 Lesedi ka boemo ba tjhelete haholoholo le nehwa pehelong ya boemo ba tjhelete. Lesedi ka tshebediso ya tjhelete haholoholo le nehwa pehelong ya tshebediso ya tjhelete. Lesedi ka phallo ya tjhelete le nehwa pehelong ya tjhelete ka mokgwa wa pehelo ya phallo ya tjhelete. Diphetoho tsa masalla (kamora ho tlosa mekitlane ho matlotlo) di fumanwa diphelelong tsa matlotlo a nete.
- .35 Dikarolo tsa diphelelo tsa tjhelete di a sebeletsang hobane di bontsha dintlha tse fapaneng tsa diphapanyetsano tse tshwanang kapa diketsahalo tse ding tse tshwanang. Le hoja pehelo ka nngwe e fana ka lesedi le sa tshwanang le le leng, ha ho le ka thusang feela ka morero o le mong kapa ho fana ka lesedi lohle le hlokehang bakeng sa ditlhoko tse itseng tsa basebedisi. Mohlala, pehelo ya tshebediso ya tjhelete e fana ka setshwantsho se sa phethahalang sa tshebediso ya tjhelete ntle le ha e sebediswa hammoho le pehelo ya diphetoho tsa matlotlo a nete le pehelo ya phallo ya tjhelete.

Ditlhaloso le diphelelo tsa tlatsetso

- .36 Dipehelo tsa tjelele le tsona di fupere ditlhaloso, dipehelo tsa tlatsetso, le lesedi le leng. Mohlala, di ka fupara lesedi le eketsehileng le tshwanelehileng ho ditlhoko tsa basebedisi ka dintlha tse pehelong ya boemo ba tjelele le pehelong ya tshebediso ya tjelele. Di ka fupara ditshenolo ka dikotsi le disanetefatswang tse amang setheo le mehlodi le ha e ka ba efe le ditlamo tse sa ananelwang dipehelong tsa boemo ba tjelele. Lesedi ka dikarolo tsa ditshebeletso le phello ya phetoho ya ditheko ho setheo hape le ka nehwa ka sebopelo sa lesedi la tlatsetso.

Dikakanyo tse tshehetsang

Mokgwa wa pokello

- .37 Hore di tle di fihlele merero e bontshitsweng lenang ditemaneng tsa .25 - .27, dipehelo tsa tjelele di lokela ho hlophiswa ka mokgwa wa pokello wa tshupatlotlo. Ka mokgwa ona, phello ya diphanyetsano le diketsahalo tse ding di ananelwa ha di etsahala (e seng e le tjelele kapa dikatjhelele di a amohelwa kapa ho lefuwa) mme di rekotwa direktong tsa tshupatlotlo le ho tlalehwa dipehelong tsa tjelele tsa dinako tseo di amanang le tsona. Dipehelo tsa tjelele tse hlophisitsweng ka mokgwa wa pokello di tsebisa basebedisi e seng feela ka diphanyetsano tse fetileng tse kenyang tefo le kamohelo ya tjelele empa hape le ditlamo tsa ho lefa tjelele le/kapa ho fana ka ditshebeletso nakong e tlang le mehlodi e emelang tjelele e tla amohelwa le/kapa phaello ya ditshebeletso e ka bang teng kamoso. Ka lebaka leo, di fana ka mofuta wa lesedi ka diketsahalo tse fetileng le diphanyetsano tse ding le sebedisehang haholo ho basebedisi ho lekolang boikarabelo ba boikarabelo ba mmuso.

Setheo se seng kotsing

- .38 Dipehelo tsa tjelele di lokela ho hlophiswa ka mehopollo ya hore setheo ha se kotsing ya ho fellwa ke tjelele, mme se tla tswela pele ka mesebetsi nakong ya bolelele bo kgotsofatsang kamoso. Mathata a tjelele a ditheo tsa lekala la bohle a atisa ho rarollwa ka ho kgona ho nyolla makgetho kapa mekgwa e meng e le ho etsa bonnete ba hore ditshebeletso di tla bolokwa. Ka mokgwa oo, tshepiso ya ho se be kotsing e tsamaisana le mehopollo ya kahlolo ya hore na setheo se tla tswela pele ka moralo wa sona wa jwale kapa o fetotsweng, o ka kenyeletsang kgwebonyalano. Ke feela maamong ao le ao a sewelo mesebetsi e tla kgaotsang kahohlehohle, mohl., ha mmuso o hlakola tiiso ya mokitlane mme ho se thuso e nngwe e sisinnwang bakeng sa hore setheo se kgone ho tswela pele se se kotsing. Maamong ao, dipehelo tsa tjelele di ka tshwanela ho hlophiswa ka mokgwa o fapaneng mme, ha ho le jwalo, mokgwa oo o tshwanetse ho tsebahatswa.

Ditshobotsi tsa boleng tsa dipehelo tsa tjelele

- .39 Ditshobotsi tsa boleng ke matshwao a etsang hore lesedi le fuweng dipehelong tsa tjelele le sebedisehe ho basebedisi. Diphapantsho tse nne tsa sehlooho tsa boleng ke kutlwisiso, ho tshwaneleha, ho tshepahala le papiso.

Kutlwisiso

- .40 Boleng ba bohlokwa ba lesedi le fuweng dipehelong tsa tjhelete ke hore le utlwisisehe habonolo ho basebedisi. Ka lebaka lena, basebedisi ba nkwa ba na le tsebo e kgotsofatsang ya mmuso, mesebetsi le tikoloho ya setheo, tlaheho le maikemisetso a ho hlahloba lesedi ka hloko e tebileng. Le ha ho le jwalo, lesedi ka dintlha tse kenelletseng tse lokeng ho kenyelletswa dipehelong tsa tjhelete ka lebaka la ho tshwaneleha ditlhokong tsa basebedisi tsa ho nka diqeto ha le a lokela ho tlohelwa feela ka lebaka la hobane le ka ba boima hore le utlwisiswe ke basebedisi ba itseng.
- .41 Ha ho shejwa bokgoni ba basebedisi ba dipehelo tsa tjhelete, ha se ka nako tsohle ho ka bonahalang ho tshwanelehile ho nka hore ba tla ba le tsebo e kgotsofatsang ya boikarabelo, tekolo e tataisang le merero ya sepolotiki. Le ha ho le jwalo, hore dipehelo tsa tjhelete di tle di sebediseha ho basebedisi ba mekgahlelo e mengata ka kakaretso, bahlophisi ba tsona ba lokela ho kgona ho nka hore tsebo e kgotsofatsang e teng. Maamong ana, seabo se seholo sa bathusi ba kang mekgahlo ya bolebedi le bolaodi, ba atisang ho sebetsa boamong ba basebedisi ba kang balefi ba lekgetho le banyehedi ha ho lekolwa tshebediso ya tjhelete ya setheo le botsamaisi ba sona. Maamong ana, bokgoni ba basebedisi bo ka fumanwa ka ho tadima bokgoni bo lebelletsweng ba bathusi.

Ho tshwaneleha

- .42 Hore le sebedisehe, lesedi le lokela ho ba tshwanetseng ditlhoko tsa basebedisi tsa ho nka diqeto. Lesedi le ha le boleng ba ho tshwaneleha ha le kgona ho susumetsa tekolo e tataisang e nepahetseng ka ho thusa basebedisi ho lekola diketsahalo tse fetileng, tsa jwale le tsa kamoso kapa ho tiisa, kapa ho lokisa, ditlhalobo tsa tsona tse fetileng.
- .43 Diabo tsa lesedi tsa bonohe le tiiso di a sebeletsana. Mohlala, lesedi ka boemo le moralo wa jwale wa matlotlo le bohlokwa ho basebedisi ha ba leka ho noha bokgoni ba setheo ba ho sebedisa menyetla le bokgoni ba sona ba ho arabella maemo a sa kgotsofatseng. Lesedi lona leo le na le seabo se tiisang mabapi le bonohe ba nako e fetileng, mohlala, ka sebopeho seo setheo se neng se tla ba le sona kapa sephetho sa mesebetsi e rerilweng.
- .44 Lesedi ka boemo ba tjehelete le tshebediso ya tjehelete hangata le sebediswa e le motheo wa ho noha boemo ba tjehelete le tshebediso ya tjehelete ya nako e tlang ekasitana le merero e meng eo ho yona basebedisi ba nang le thahasello ka ho otloloha. Hore le be le boleng ba ho noha, lesedi ha le hloke ho ba ka sebopeho sa bonohe bo totobetseng. Le ha ho le jwalo, bokgoni ba ho etsa bonohe ka diphelelo tsa tjehelete bo ntlafatswa ke mokgwa oo ka ona lesedi la diphapanyetsano tsa le diketsahalo di pepeswang. Mohlala, boleng ba lesedi ba pehelo ya tshebediso ya tjehelete bo a ntlafala haeba dintlha tsa lekeno kapa ditshenyehelo tseo e leng tse boholo, sebopeho kapa makgetlo a ketsahalo a bonahalang di senolwa ka bomong.
- .45 Lekaleng la bohle, sepheo sa molao ke ho tiisa hore dibajete di ba le botsitso mme mekitlane e a fokotswa ka tjebo ya ho fihlella ho kgotsofatsa ho tloha selemong se le seng nakong e le nngwe ya mosebetsi, kapa molokong o le mong ho ya ho o mong. Ka bokgutshwanyane, tlaleho ya tjehelete e lokela ho thusa basebedisi ho lekola hore na lekeno la monongwaha le lekane ho lefella ditshebeletso tse nehwang selemong seo, le hore na balefi ba kamoso ba lekgetho ba tla tshwanela ho amohela boima ba ditshebeletso tse ileng tsa nehwa nakong e fetileng.

Bohlokwa

- .46 Ho tshwaneleha ha lesedi ho angwa ke sebopeho le bohlokwa ba lona. Dintlheng tse ding, sebopeho sa lesedi feela se lekane bakeng sa ho fumana bohlokwa ba lona. Mohlala, ho tlaleha karolo e ntjha ya lenaneo kapa tshebeletso ho ka ba le sekgahla ho tekolo ya dikotsi le menyetla e tobaneng le setheo ho sa kgathallwe bohlokwa ba sephetho se fihlletsweng ke karolo e ntjha nakong ya tlaleho. Dintlheng tse ding, sebopeho le bohlokwa di hlokeha haholo, mohlala, bokalo ba direkiswang tse bolokilweng mokgahlelong ka mong o moholo e le tse tshwanelehileng ho setheo.
- .47 Lesedi le bohlokwa haeba ho tlohelwa ha lona, ho le neha ka tsela e fosahetseng, kapa ho se le senole ho ka ba le tshusumetso diqetong tseo basebedisi ba di entseng ho latela diphelelo tsa tjehelete. Bohlokwa bo laolwa ke boholo ba ntlha kapa phoso e bonwang maemong a tobileng a ho tlohela, ho se bolele ka nepo, kapa ho se senole diphelelo tsa tjehelete. Ka hoo, bohlokwa bo

fana ka moedi bakeng sa ho ba phapantsho ya sehlooho ya boleng eo lesedi le lokelang ho ba le yona hore e be le molemo.

Ho tshepeha

- .48 Hore e be le molemo, lesedi le tshwanetse ho tshepeha. Lesedi le na le boleng ba ho tshepeha ha le se na diphoso le leeme mme le ka tshepeha ho basebedisi ho emela ka botshepehi seo le reng le se emetse kapa le se emelang, kapa seo ho utlwalang hore le ka lebellwa ho se emela.
- .49 Lesedi le ka ba le tshwanelehileng empa le sa tshepehe ka sebopelo kapa boemedi ba lona hoo kananelo ya lona e ka bang e lahleng. Mohlala, haeba ho tshwaneleha le bokalo ba tleime ya tshenyo e tlang ka qoso ya molao e ka hanyetswa, ho ka ba ho sa tshwanelehang hore setheo se ananele bokalo bohle ba tleime pehelong ya boemo ba tjelete, le hoja ho ka tshwaneleha ho senola bokalo le maemo a tleime eo.

Tlaleho e tshepahalang

- .50 Hore le tshepahale, lesedi le tshwanetse ho bontsha ka ho tshepahala ditshebeletsano le diketsahalo tseo le batlang ho di hlahisa kapa tseo le ka nnang la lebellwa ho di hlahisa. Ka lebaka leo, ha re tea ka mohlala, pehelo ya boemo ba tjelete e lokela ho bontsha ka ho tshepahala ditshebeletsano, maemo esita le diketsahalo tse ding tse hlahisang matlotlo, dikoloto le matlotlo a nete a setheo ka letsatsi la tlaleho e leng ho kgotsofatsang dipehelo tsa kananelo.
- .51 Boholo ba lesedi la tjelete bo ka ba le kotsi e itseng ya ho se emele ka ho tshepahala seo le batlang ho se bontsha. Sena ha se bakwe ke tshekamelo, empa ke ka lebaka la mathata a bopelletseng, e le a ho bontsha ditshebeletsano le diketsahalo tse ding tse lokelang ho lekannwa, kapa ho hlophisa le ho sebedisa maqheka a tekanyo le tlaleho a ka hlahisang melaetsa e kgemang le ditshebeletsano le diketsahalo tseo. Maemong a itseng, tekanyo ya phello ya tjelete ya dintlha e ka ba e se nang tiiso hoo ditheo ka kakaretso di ke keng tsa di ananela dipehelong tsa tjelete; mohlala, le hoja ditheo tsa bohle di hlahisa matlotlo a sa tshwareheng nakong e itseng, ho atisa ho ba boima ho hlwaya kapa ho lekanya letlotlo leo le sa tshwareheng ka ho tshepahala. Le ha ho le jwalo, dintlheng tse ding ho ka tshwaneleha ho ananela dintlha le ho senola kotsi ya phoso e potapotileng kananelo le tekanyo ya tsona.

Boleng ho feta sebopelo

- .52 Hore lesedi tle le emele ka ho tshepahala dithekisetsano le diketsahalo tse ding tseo le batlang ho di emela, ho a hlokeha hore di ananelwe le ho tlahwa ho latela boleng ba tsona le bonnete ba tsona ba moruo, e seng feela sebopelo sa tsona sa molao. Boleng ba diphapanyetsano kapa diketsahalo tse ding ha se ka nako tsohle bo kgemang le se bonahalang ho ya ka sebopelo sa tsona sa molao kapa se iqapetseng. Mohlala, setheo se ka rekisetsa se seng letlotlo ka mokgwa o etsang hore ditokomane di etse e ka letlotlo le tla ba la setheo sena sa bobedi ka molao; le ha ho le jwalo, ditumellano di ka ba teng tse tiisang hore setheo se tswela pele ho ba le menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e

lebelletsweng e fuperweng ke letlotlo. Mohlala wa thekisetano e jwalo e ka ba kopanelo ya bohle le poraefete e tla tsamaisa mmila. Maemong a jwalo, ho tlalehwa ha thekiso ho ke ke ha emela ka ho tshepahala thekisetano e kenetsweng (haeba e le ka nnete ho ne ho na le thekisetano).

Ho se kgethe lehlakore

- .53 Hore lesedi le fuperweng ke dipheho tsa tjelele le tle le be le botshepehi, le lokela hore le se sekamele ntlheng e itseng. Dipheho tsa tjelele di kgetha lehlakore haeba, ka ho kgetha kapa ho tlaleha lesedi, di tshwaetsa qeto kapa kahlolo e itseng hore ho fihlellwe ditlamorao kapa dipheho tse seng di badilwe pele.

Hloko

- .54 Bahlophiso ba dipheho tsa tjelele ba lokela ho tobana le ho se hlake hoo, ka mokgwa o sa kgoneng ho qojwa, ho potapotileng diketsahalo le maemo a mangata, a kang ho bokellwa ha diamohelwang tse ka timelang, le nako ya tshebetso e ka bang teng ya polante le sesebediswa. Disanetefatswang tse jwalo di ananelwa ka ho senola sebopelo le boholo ba tsona le ka ho sebedisa hloko tlhophisong ya dipheho tsa tjelele. are recognised by the disclosure of their nature and extent and by the exercise of prudence in the preparation of the financial statements. Hloko ke ho kenelletswe ha tlhokomelo e itseng ha ho sebediswa mehopollo ya kahlolo e hlokehang ha ho etswa ditokanyo tse hlokwang tlasa maemo a ho se kgolwehe, hoo matlotlo matlotlo kapa lekeno a sa fetelletswe mme mekitlane kapa ditshenyehelo di sa fokotsweng. Le ha ho le jwalo, tshebediso ya hloko, ho tea mohlala, ha e dumelle ho theha diresefe kapa diphumantsho tse fetelletseng tse patuweng, ho fokotsa matlotlo le lekeno ka boomo, kapa ho fetelletswe mekitlane kapa lekeno, hobane dipheho tsa tjelele di tla sekamela lehlakoreng le itseng mme, ha hoo, di ke ke tsa ba le sebopelo sa ho tshepeha.

Phethahalo

- .55 Hore le tshepahale, lesedi le ho dipheho tsa tjelele le lokela ho ba le phethahetseng le akaretswang ke bohlokwa ba lona le theko ya lona. Ho tloha ho hong ho ka baka hore lesedi le fosahale kapa le be le lahang mme ka hoo e be le sa tshepahaleng le le nang le dikgeo ha ho shejwa ho tshwaneleha ha lona.

Papiso

- .56 Basebedisi ba lokela ho kgona ho bapisa dipheho tsa tjelele tsa setheo ka ho ya ka nako ho hlwaya dipheho boemong le tshebedisong ya sona ya tjelele. Basebedisi hape ba lokela ho kgona ho bapisa dipheho tsa tjelele tsa ditheo tse fapaneng hore ba kgone ho hlahloba boemo le tshebediso ya tsona ya tjelele ya papiso ekasitana le dipheho tsa matlotlo a nete. Ka hoo, tekanyo le pontsho ya sekgahla sa tjelele sa dipheho tsa tshwanang le diketsahalo tse ding di tlamehile ho phethahatswa ka mokgwa o sa fetoheng dibakeng tsohle tsa setheo le nakong yohle bakeng sa setheo seo le ka mokgwa o sa fetoheng ho ditheo tsohle ka ho fapana.
- .57 Moelelo wa bohlokwa wa ditshobotsi tsa boleng tsa papiso ke hore basebedisi ba tsebiswe ka dipheho tsa tshupatlotlo tse sebedisitsweng tlhophisong ya dipheho

tša tšhelete, dipheleto le ha e ka ba dife dipholising tseo, le sephetho sa dipheleto tseo. Basebedisi ba hloka ho kgona ho hlwaya dipheleto pakeng tša dipholisi tša tšhupatloto tša dipapanyetsano tše tšhwanang le diketsahalo tše ding tše sebedisitsweng ke setheo se le seng pakeng tša dinako le ke ditheo tše fapaneng. Boikobelo ba Maemo a Tšhebetšo ya Tšhupatloto e Ananetsweng ka Kakaretšo, ho kenyelletšwa le tšhenolo ya dipholisi tša tšhupatloto tše sebediswang ke setheo, bo thusa ho fihlella papiso.

- .58 Tšhoko ya papiso ha e a tšhwanela ho fapanngwa le ho tšhwana ho tlwaelehileng ka nako mme ha e a tšhwanela ho dumellwa ho ba tšhitšo ho tšhahiso ya maano a tšhupatloto a ntlafaditsweng. Ha ho a tšhwaneleha hore setheo se tswele pele se tlaleha ka tsela e tšhwanang bakeng sa tšhebeletsano kapa ketsahalo e nngwe haeba leano le sebediswang le sa tsamaelane le makgabane a boleng a tšhwanelano le ho ka tshepeha. Ho bile ha ho a loka hore setheo se dule se sa fetole maano a sona a tšhupatloto ha se ka sebedisa mekgwa e meng e tšhwanelehang le e tshepahalang ha e fumaneha.
- .59 Ka hobane basebedisi ba ka thabela ho bapisa boemo ba tšhelete, tšhebedišo ya tšhelete le dipheleto tša matlotlo a nete a setheo nakong, ho bohlokwa hore dipheleto tša tšhelte di bontšhe lesedi le nako/dinako tše fetileng. Dipapiso di thusa tšhahlobong ya mosebetsi.

Ditšhitšo tša lesedi le tšhwanelehang le le tshepahalang

Ho ba nakong

- .60 Haeba ho na le ho diehiswa ho sa hlokeheng tlalehong ya lesedi, le ka lahlehelwa ke ho tšhwaneleha ha lona. Le ha ho le jwalo, ho ba nakong ka tlaleho ho laelwa ke molao, empa moo botsamaisi bo kopileng keketšo ya nako e tšhwanelehileng, haeba ho le jwalo, ba ka hloka ho tlisa botsitšo ba makgabane a papiso a ho ba nakong ka ditlaleho le phumantšo ya lesedi le tshepahalang. Hore o kgone ho fana ka lesedi ka mekgwa wa ho ba nakong, ho ka atisa ho hlokeha ho fana ka tlaleho pele dintlha tsohle tša thekisetšano kapa ketsahalo e nngwe di tšejwa, mme sena se ka tlisa bofokodi ba ho tshepahala. Ka ho le leng, haeba ho tlaleha ho diehiswa ho fihlela dintlha tsohle di tšejwa, lesedi le ka ba le tshepahalang haholo empa e le se sa sebediseheng haholo ho basebedisi ba ileng ba tlameha ho nka diqeto nakong. Ha ho fihlellwa botsitšo pakeng tša ho tšhwaneleha le ho tshepahala, ntlha e bohlokwa haholo ke ka moo ditšhoko tša basebedisi tša ho nka diqeto tša moruo di ka kgotsofatswang ka teng.

Botsitšo pakeng tša menyetla le ditheko

- .61 Botsitšo pakeng tša menyetla le ditheko ke tšhitšo e akaretsang bakeng sa hore e be makgabane a boleng. Menyetla e fumanwang ho lesedi e lokela ho feta theko ya ho fana ka lesedi leo. Tšhahlobo ya menyetla le ditheko, ka hoo, ke tšhebetšo ya kahlolo ka mekgwa o fetelletšeng. Ho feta moo, ditjeho ha se ka nako tsohle di tlamehileng ho wela mahatleng a ba fumanang menyetla ya tsona. Basebedisi ba o seng ba o lesedi le hlophisetswang bona le bona ba ka fumana menyetla; mohlala, phumantšo ya lesedi le eketsehileng ho bafepedi e ka fokotsa ditjeho tša theko tša setheo. Tšasa mabaka ana, ho ba boima ho sebedisa teko ya ditheko le menyetla kae kapa kae. Le ha ho le jwalo, ba

behang maemo haholoholo, ekasitana le bahlophisi le basebedisi ba dipehelo tsa tjhelete, ba lokela ho eka hloko tshitiso ena.

Botsitso pakeng tsa diphapantsho tsa boleng

- .62 Bonneteng ho tlisha botsitso, kapa katamelano, pakeng tsa diphapantsho tsa boleng hangata e a hlokeha. Ka kakaretso, sepheo ke ho fihlella tekano o tshwanelehang pakeng tsa diphapantsho hore ho fihlellwe sepheo sa dipehelo tsa tjhelete. Bohlokwa ba papiso ba diphapantsho maamong a fapaneng ke taba ya tihadimo ya seporofeshenale.

Tlaleho e kgotsofatsang

- .63 Hangata dipehelo tsa tjhelete di hlahoswa ka hore di tlaleha ka mokgwa o kgotsofatsang boemo ba tjhelete, tshebediso ya tjhelete le diphetoho tsa matlotlo a nete. Le hoja moralo ona o sa sebetse ka ho otloloha ka dikgopolo tso jwalo, tshebediso ya diphapantsho tsa sehlooho tsa boleng le tsa maemo a tshupatloto a tshwanelehileng ka tlwaelo phello ya tsona ke dipehelo tsa tjhelete tse boelang seo ka kakaretso se tsejwang ka hore ke tlaleho e kgotsofatsang ya lesedi le jwalo.

Dikarolo tsa dipehelo tsa tjhelete

- .64 Dipehelo tsa tjhelete di bontsha sephetho sa tjhelete sa diphapanyetsano le diketsahalo tse ding ka ho di hlophisa ka mekgahlelo e batsi ho latela ditshobotsi tsa tsona tsa moruo. Mekgahlelo ena e batsi e bitswa dikarolo tsa dipehelo tsa tjhelete. Dintlha tse amanang ka ho otloloha le tekanyo ya boemo ba tjhelete pehelong ya boemo ba tjhelete ke matlotlo, mekitlane le matlotlo a nete. Dikarolo tse amanang ka ho otloloha le tekanyo ya tshebediso ya tjhelete pehelong ya tshebediso ya tjhelete ke lekeno le ditshenyehelo. Pehelo ya phallo ya tjhelete hangata e bontsha dintlha tsa pehelo ya tshebediso ya tjhelete le dikarolo tsa diphetoho pehelong ya boemo ba tjhelete; ka mokgwa oo, moralo ona ha o bontshe dikarolo le ha e le dife tseo ho seng tse ding tse tshwanang le tsona pehelong ena.
- .65 Tlaleho ya dikarolo tsena pehelong ya boemo ba tjhelete le pehelong ya tshebediso ya tjhelete e kenya tshebetso ya tlhophiso ya dikarolo tse nyenyane. Mohlala, matlotlo le mekitlane e hlophiswa ka sebopeho kapa tshebediso ya yona ka hara setheo, ho etsetsa ho pepesa lesedi ka mokgwa o molemo haholo ho basebedisi bakeng sa ho nka diqeto tsa moruo.

Boemo ba tjhelete

- .66 Dintlha tseo ka ho otloloha di amanang le tekanyo ya boemo ba tjhelete ke matlotlo, mekitlane le matlotlo a nete. Tsena di hlahoswa ka mokgwa o latelang:
- a. Letlotlo ke mohlodi o laolwang ke setheo ka lebaka la diketsahalo tse fetileng le oo ho ona ho lebelletsweng menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng ho phallela ho setheo.
 - b. Mokitlane ke boitlamo ba jwale ba setheo bo hlanang ho diketsahalo tse fetileng, tseo tefo ya tsona e lebelletsweng ho baka phallo ya mehlodi ya

setheo e tswang e fupereng melemo ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng.

- c. Matlotlo a nete ke karolo ya masalla ya beng matlotlong a setheo kamora ho tlosa mekitlane yohle. (Lereo "beng" le hlalosa ka botebo bo eketsehileng temaneng ya .94.)
- .67 Ditlhaloso tsa letlotlo le mokitlane di hlwaya ditshobotsi tse bohlokwa empa ha di leke ho hlwaya ditekanyetso tse hloakang ho fihlellwa pele di ananelwa pehelong ya boemo ba tjehelete. Ka hoo, ditlhaloso di akaretsa dintlha tse sa ananelweng e le matlotlo kapa mekitlane pehelong ya boemo ba tjehelete hobane ha di kgotsofatse ditekanyetso tsa kananelo tseo ho qoqwang ka tsona ditemaneng tsa .111 - .122. Haholoholo, tebello ya hore menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tla phallela ho setheo ka e tswa ho setheo e lokela hore e be e tiileng ka ho kgotsofatsang hore e fihlelle tekanyetso ya kgonahalo e seratswaneng sa .116 pele letlotlo kapa mokitlane o ananelwa.
- .68 Ha ho lekolwa hore na ntlha e kgotsofatsa tlhaloso ya letlotlo, mokitlane kapa matlotlo a nete, ho lokela ho elwe hloko boleng ba motheo le bonnete ba moruo e seng feela sebopeho sa sona sa molao. Ka hoo, ho tea mohlala, ha ho shejwa thuso ya tjehelete ka lisi, boleng le bonnete ba moruo ke hore mohirisetswa o hapa menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng ya tshebediso ya letlotlo le hirisitweng bakeng sa karolo e kgolo tsa tshebediso ya lona phapanyetsanong le ho kenela boitlamo ba ho lefa bakeng sa tokelo eo bokalo bo ka fihlang ho boleng bo kgotsofatsang ba letlotlo le tefiso ya tjehelete e amehang. Ha ho le jwalo, thuso ya tjehelete ka lisi e hlahisa ntlha e kgotsofatsang tlhaloso ya letlotlo le mokitlane mme tsena di ananelwa ka hore di jwalo pehelong ya boemo ba tjehelete ya mohirisetswa.

Matlotlo

- .69 Matlotlo a fana ka mokgwa oo ditheo di fihlellang merero ya tsona ka ona. Matlotlo a sebedisetswang ho fana ka dithoto le ditshebeletso ho latela merero ya setheo empa e sa hlahise ka ho otloloha phallo e kenang ya tjehelete ha a atise ho hlalosa ka hore ke a fupereng "menyetla e lebelletsweng". Matlotlo a sebedisetswang ho hlahisa phallo e kenang ya tjehelete a atiswa ho hlalosa ka hore ke a fupereng "melemo ya moruo ha kamoso". Ho akaretsa mabaka ohle ao menyetla e ka sebediswang tlasa ona, moralo ona o sebedisa lereno "menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng" ho hlalosa diphapantsho tsa bohlokwa tsa matlotlo.
- .70 Menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e akarelleditsweng ho letlotlo ke bokgoni ba hore, ka ho otloloha kapa e se ka ho otloloha, ho be le phallo ya tjehelete le dikatjhelete ho ya ho setheo, kapa hore setheo se kgone ho fana ka ditshebeletso. Tebello e ka ba e molemo eo e leng karolo ya mesebetsi ya setheo ya tshebetso. Hape e ka ba ka sebopeho sa ho kgona ho fetolelwa ho ba tjehelete kapa sekattjhelete kapa bokgoni ba ho fokotsa phallo ya tjehelete, jwalo ka ha mokgwa o mong wa phaello ya ditshebeletso, o fokotsa ditjeho tsa ho fana ka ditshebeletso.

- .71 Setheo ka tlwaelo se sebedisa matlotlo a sona ho fana ka dithoto kapa ditshebeletso tse kgonang ho kgotsofatsa tse batlwang ke bajalefa le tse hlokwang ke bona. Ho feta moo, maemong a mangata, matlotlo a sebediswa ho fana ka dithoto le ditshebeletso ho bajalefa le bareki, e le tse sa lefelloweng kapa tse tshetswang ka tjelete. Ntho e ka fihlella tlhaloso ya ho ba letlotlo haeba e sebedisetswa ka ho otloloha kapa e se ka ho otloloha ho fana ka dithoto le/kapa ditshebeletso tse sebedisetswang ho ntshetsa pele merero ya setheo. Tjhelete ka boyona e sebeletsa letlotlo ka lebaka la matla a yona ho mehlodi e meng.
- .72 Menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e fuperweng ke setheo e ka phallela ho setheo ka ditsela tse mmalwa. Mohlala, letlotlo le ka:
- sebediswa ka bomong kapa ka ho kopanngwa le matlotlo a mang tlhahisong ya dithoto kapa ditshebeletso molemong wa bajalefa ba setheo;
 - anangwa bakeng sa matlotlo a mang;
 - sebediswa ho lefa molato; kapa
 - lefuwa ho beng ba setheo. (Lereo "beng" le hlaloswa ka botebo bo eketsehileng temaneng ya .94.)
- .73 Matlotlo a mangata, ho tea mohlala, thepa, polante le sesebediswa, a na le sebopeho sa ho tshwareha. Le ha ho le jwalo, sebopeho sa ho tshwareha ha ho hlokehe hore se be teng hore ntho e be letlotlo; ka hoo, ditokelo tsa diminerale, dipeitente le ditokelo tsa ho kopitsa, ka mohlala, ke matlotlo haeba menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e lebelletsweng ho phallela ho setheo le haeba e laolwa ke setheo.
- .74 Matlotlo a mangata, ka mohlala, diamohelwang le thepa, a amanngwa le ditokelo tsa molao, ho kenyelletswa le tokelo ya ho ba mong'a letlotlo. Ha ho nkwa qeto ka boteng ba letlotlo, tokelo ya ho ba mong'a letlotlo ha ho hlokehe hore e be teng; ka hoo, ka mohlala, thepa e lisitsweng ke letlotlo haeba setheo se laola menyetla ya lona, e lebelletsweng hore ho phalle ho tswa ho thepa. Le hoja bokgoni ba setheo ba ho laola menyetla hangata bo fella ka ditokelo tsa molao, ntho le ha ho le jwalo e ka kgotsofatsa tlhaloso ya letlotlo le ha ho se na taolo ya molao. Mohlala, tsebo ya bokgoni e fumanweng ho mosebetsi wa ntshetsopele e ka kgotsofatsa tlhaloso ya letlotlo ha setheo se laola menyetla e lebelletsweng ho phalla e tswa ho letlotlo.
- .75 Ditheo tseo letlotlo le leng ho tsona di ka ba le matla a molao a ho ba mong'a letlotlo, jwalo ka ho kgona ho rekisa ntho. Hape ho ka ba le dithibello bokgoni ba setheo ba ho sebedisa letlotlo. Le ha ho le jwalo, hona ha ho bolele hore ka nako tsohle setheo ha se laole phihlello ho menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng. Ho kgotsofatsa tlhoko ya taolo, setheo ha se hloke ho ba le matla a sa feleng ho ntho e tshwarehang. Ka ho le leng, ke ditokelo kapa phihlello ho menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e lokelang ho laolwa.
- .76 Tlhoko ya hore ditokelo kapa phihlello e nngwe e lokela ho laolwa ke setheo se di nkang e le matlotlo a sona e bolela hore tokelo e itseng kapa phihlello e nngwe ho menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tla bonahala feela ho sete e le nngwe ya dipehelo tsa tjhelete tsa setheo se le seng, hobane

ditokelo tse jwalo kapa phihlello e jwalo e ka laowa ka ho otloloha ke setheo se le seng feela.

- .77 Matlotlo a setheo a hlahiswa ke diphapanyetsano tse fetileng kapa diketsahalo tse ding tse fetileng. Ka tlwaelo ditheo di fumana matlotlo ka ho a reka kapa ka ho a hlahisa, empa diphapanyetsano kapa diketsahalo tse ding di ka hlahisa matlotlo; mehlala e kenyelletsa thepa e fumanweng ke setheo ho tswa ho mmuso e le karolo ya lenaneo la ho kgothaletsa kgolo ya moruo tikolohong le tshibollo ya diminerale. Diphapanyetsano kapa diketsahalo tse lebelletsweng hore di etsahale kamoso ka botsona ha di hlahise matlotlo; ke ka hoo, mohlala, ntho e ka sebediswa ho reka direkiswang ka boyona, e sa phethahatseng tlhaloso ya letlotlo.
- .78 Ho na le kamano e kgolo pakeng tsa ho ba le ditshenyehelo le ho hlahisa matlotlo empa bobedi ha se ka nako tsohle bo tshwanang. Ka lebaka leo, ha setheo se ba le ditshenyehelo, hona ho ka ba bopaki ba hore menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e ile ya batlwa empa ha se bopaki bo phethahatseng ba hore ntho e kgotsofatsang tlhaloso ya letlotlo e fumanwe. Jwalo feela, bosiyi ba tshenyehelo e amehang ha bo hanyetse hore ntho e ka kgotsofatsa tlhaloso ya letlotlo mme ka hoo le ho tshwanelwa ke ho ananelwa pehelong ya boemo ba tjelete; mohlala, dintho tse fuweng setheo e le dimpho di ka kgotsofatsa tlhaloso ya ho ba matlotlo.
- .79 Ha letlotlo le sa lebellwa hore le ka sebediswa nakong e tlang e bonahalang, ho ka etsahala e be le bile le bofokodi. Bofokodi ke tahlehelo ya menyetla ya moruo ya kamoso kapa menyetla e lebelletsweng ya letlotlo, e le keketso ho kananelo ya maano ya tahlehelo ya menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng ka mokgwa wa phokotso ya boleng. Ka hoo, bofokodi bo bontsha bofokodi ba molemo wa letlotlo ho setheo se le laolang.

Mekitlane

- .80 Makgetha a bohlokwa a mokitlane ke hore setheo se be le boitlamo ba jwale. Boitlamo ke tshwanelo kapa boikarabelo ba ho etsa kapa sebetsa ka mokgwa o itseng. Ditlamo di ka ba tse ka phethahatswang ho latela molao e le ditlamorao tsa konteraka e tlamang kapa taelo ya molao, ke hore, setheo ha se na boikgethelo bo bong bo utlwahalang ba ho qoba phallo e tswang ya mehlopi ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng. Sena ke se etsahalang ka tlwaelo, mohlala, ka bokalo bo tlamehileng ho lefella ditshebeletso tse fuwang le dithoto tse amohetsweng. Le ha ho le jwalo, ditlamo hape di hlaha mesebetsing e tlwaelehileng ya kgwebo, ya tlwaelo le takatso ya ho boloka dikamano tse molemo kapa ho sebetsa ka mokgwa wa makgabane.
- .81 Phapantsho e tlamehile e bontshwe pakeng tsa boitlamo ba jwale le tshepiso ya kamoso. Qeto ya botsamaisi ba setheo ya ho hapa letlotlo nakong e tlang ka boyona ha e hlahise boitlamo ba jwale. Boitlamo ka tlwaelo bo hlaha feela ha letlotlo le tsamaiswa kapa setheo se kenela tumellano e sa kgoneng ho hlakolwa ya ho hapa letlotlo. Maemong a bobedi, sebopeho sa ho se kgone ho hlakolwa

sa tumellano se bolena hore ditlamorao tsa moruo tsa ho hloleha ho phethahatsa boitlamo, mohlala, ka lebaka la boteng ba taelo ya lekgotla la dinyewe, di siya setheo se se na boikgethelo bo utlwahalang ba ho thibela phallo e tswang ya mehlodi ho ya ho setheo se seng.

- .82 Mebuso e etsa, le ho fetola ditshepiso le dipholisi tse akaretsang e le karolo ya ditshebetso tsa sepolotiki tse dulang di ntse di tswella. Ho tlamehile ho nahanwe ka ditshepiso tse jwalo ho fumana haeba, le hore ke neng ha, ditshepiso tse jwalo di hlahisa boitlamo ba jwale le/kapa tshepiso ya kamoso.
- .83 Tefo ya boitlamo ba jwale ka tlwaelo bo kenya hore setheo se tele mehlodi e fupereng menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e le ho kgotsofatsa tokelo ya setho se seng. Tefo ya boitlamo ba jwale e ka etsahala ka mekgwa e mmalwa, mohlala, ka:
- tefo ya tjhelete;
 - phetiso ya matlotlo a mang;
 - phumantsho ya ditshebeletso;
 - ntjhafatso ya boitlamo boo ka boitlamo bo bong; kapa
 - phetolo ya boitlamo hore e be matlotlo a nete.
- .84 Boitlamo hape bo ka hlakolwa ka mekgwa e meng, e kang ha molefuwang a tela kapa a lahlehelwa ke ditokelo tsa hae.
- .85 Mekitlane e bakwa ke diphapanyetsano tse fetileng kapa diketsahalo tse ding tse fetileng.
- .86 Ka dinako tse ding letoto la diketsahalo le tla tshwanela ho etsahala pele setheo se ka ba le boitlamo ba ho fetisa menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng. Maemong a jwalo, hore na boitlamo bo teng ho itshetlehile ho hore na diketsahalo tse sa letetsweng hore di tla etsahala di tlasa taolo ya setheo na. Haeba ho le jwalo, setheo se na le boikgethelo bo utlwahalang ba ho thibela phetiso, ka hoo ha ho boitlamo bo teng. Mohlala, ha feela se na le boikgethelo bo utlwahalang ba hore se ka thibela polelwana ya kotlo konterakeng ka ho sebetisa, mokitlane mabapi le kotlo o ke ke wa hlaha.
- .87 Mekitlane e meng e ka lekannngwa feela ka ho sebedisa tekanyo e kgolohadi, ka nako tse ding e hlaoswang ka hore ke phumantsho. Ka lebaka leo, ha phumantsho e kenya boitlamo ba jwale mme e kgotsofatsa tlhaloso e setseng, ke mokitlane le hoja bokalo bo sa tlamehile bo lekannngwe. Mehlala e kenyelletsa diphumantsho tsa ditefo tse tla etswa tlasa boitlamo ba ho lefa menyetla ya kahisano le diphumantsho tsa ho akaretsa ditlamo tsa dipenshene.

Matlotlo a nete

- .88 Karolo ya masalla ya beng ke bokalo bo fumanwang ka ho tlosa mekitlane yohle ya setheo ho matlotlo ohle a setheo. Lereo lena "beng" le hlaositswe ka botlalo temaneng ya .94.
- .89 "Matlotlo a nete" ke lereo le sebediswang moralong ona ho bolela tekanyo ya masalla pehelong ya boemo ba tjhelete (matlotlo ho tloswa dikoloto), mme le

kenyelletsa bobedi diphehiso tse tswang ho beng le disiu. Matlotlo a nete a ka ba posethifi kapa nekethifi.

- .90 Le hoja matlotlo a nete a hlaloswa temaneng ya .66 a le masalla, a ka hlophiswa ka dihlotshwana pehelong ya boemo ba tjehelete. Ditlhophiso tse jwalo di ka tshwaneleha bakeng sa ditlhoko tsa ho nka diqeto tsa basebedisi ba dipehelo tsa tjehelete ha ba bontsha dithibello tsa molao kapa tse ding tsa bokgoni ba setheo ba ho aba matlotlo a sona a nete kapa ho a sebedisa.
- .91 Ho theha disiu ka nako tse ding ho hlokwa ke molao wa ketsamelao kapa molao o mong e le ho fa setheo le balefuwang ba sona tekanyo e eketsehileng ya tshireletso ho ditlamorao tsa ditahlehelo tsa kamoso. Boteng le boholo ba disiu tsena tsa molao wa kgotla, molao wa ketsamelao le lekgetho ke lesedi le ka tshwanelehang ho ditlhoko tsa basebedisi tsa ho nka diqeto. Diphetiso tse lebiswang ho disiu tso di nkwa di le dikabelo tsa masalla le dikgaello tse bokelletsweng, e seng ditshenyehelo. Diphetiso le ha e ka ba dife tse jwalo di senolwa pehelong ya diphetoho tsa matlotlo a nete.
- .92 Phapano pakeng tsa mekitlane le karolo ya masalla e molemo haholo. Balefuwang ba na le bokgoni ba ho hatella hore phetiso ya molemo wa moruo kapa menyetla e lebelletsweng e etswe ho bona ho sa natswe maemo. Boholo ba ditheo lekaleng la bohle bo ruilwe ke ditheo tse ding tsa mmuso kapa ke ba setjhaba e le lebatowa kapa setjhaba sohle. Barui bana hangata ha ba na tokelo ya ho kenelletswe tefong ya matlotlo a nete.
- .93 Bokalo boo ho bona matlotlo a nete a bontshwang pehelong ya boemo ba tjehelete bo laolwa ke tekanyo ya matlotlo le mekitlane. Ka tlwaelo, bokalo bo kopantsweng ba matlotlo a nete ha se ka nako tsohle bo tla kgemang le boleng bo kgotsofatsang ba matlotlo a nete kapa paloyohle e ka bokellwang ka ho rekisa matlotlo a nete ka bomong, kapa setheo sohle ka mokgwa wa setheo se seng kotsing.

Diphehiso tse tswang ho beng

- .94 Diphehiso tse tswang ho beng ke menyetla ya moruo ya kamoso kapa menyetla e lebelletsweng e fuweng setheo ke ditho tse ka ntle ho setheo, tseo e seng tse tla baka dikoloto tsa setheo, tse thehang karolo ya tjehelete matlotlong a nete a setheo:
- (a) Se bolelang ho tshwaneleha bakeng sa ditefo tsa menyetla ya moruo ya kamoso kapa menyetla e lebelletsweng ya setheo nakong ya tshebediso ya sona, jwalo ka ditefo tse laolwang ke boithatelo ba beng kapa baemedi ba bona, le sa ditefo tsa masalla le ha e ka ba afe a fetang dikoloto ha ho ka etsahala hore setheo se fediswe; le/kapa
- (b) Setheo se ka rekiswa, ha fapanyetsanwa ka sona kapa sa fetiswa kapa sa pholoswa."
- .95 Diphehiso tse tswang ho beng di ka tiiswa ka:

- (a) ditho tsa phapanyetsano tseo e leng karolo ya matlotlo a nete a setheo, e le ditho tsa ekwiti kapa mefuta e tshwanang ya thuso ya motheo e arotsweng dikoto, e ka rekiswang, ya fetiswa kapa ya pholoswa.
- (b) lebitso la semmuso la phetiso ya mehlodi (kapa sehlopha sa diphetiso tse jwalo) e etswang ke ditho tsa phapanyetsano e bang karolo ya matlotlo a nete a setheo, pele phehiso e etsahala kapa ka nako ya phehiso; kapa
- (c) tumellano ya molao, mabapi le phehiso, e thehang kapa e eketsang karolo ya tjhelete e leng teng matlotlong a nete a setheo se ka rekiswang, sa fetiswa kapa sa pholoswa; le
- (d) mekitlane ya tjhelete eo, bonneteng, e emelang karolo matlotlong a nete a setheo.

.96 Dithekisetsano le barui tse ka kenelweng ka boemo ba ho ba barui, jwalo ka ha ho hlalosewa, di qetella e le lekeno bakeng sa moamohedi le ditshenyehelo bakeng sa mofetisi.

Ditefo ho beng

.97 Ditefo ho beng e ka ba:

- (a) phokotso ya karolo ya masalla ya beng e tswang ho diphetiso ho beng boemong ba bona ba ho ba barui; kapa
- (b) phaello e ajwang kapa ditefo tse jwalo tse lefuwang beng e le poello ya thuso ya motheo.

Tshebediso ya tjhelete

.98 Masalla kapa kgaello hangata e sebediswa e le tekanyo ya tshebediso ya tjhelete kapa e le motheo wa ditekanyo tse ding, tse kang poello ya matsete. Dikarolo tse amanang ka ho otlooha le tekanyo ya masalla kapa kgaello ke lekeno le ditshenyehelo.

.99 Dikarolo tsa lekeno le ditshenyehelo di hlalosewa ka mokgwa o latelang:

- a. Lekenno ke tjhelete yohle e kenang ya menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng nakong ya tlaleho ha tjhelete eo e kenang e tlisa keketso ya matlotlo a nete, ao e seng dikeketso tse amang diphehiso tse tswang ho beng.
- b. Ditshenyehelo ke diphokotso tsa menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng nakong ya tlaleho ka sebopeho sa ho tswa ha matlotlo kapa tshebediso ya ona kapa dikoloto tse bang teng tseo qetellong di bakang phokotso ya matlotlo a nete, ntle le tse amanang le ditefo ho beng.

.100 Ditlhaloso tsa lekeno le ditshenyehelo di hlwaya ditshobotsi tsa tsona empa ha di leke ho totobatsa ditekanyetso tse tla hloka ho kgotsotswa pele di ananelwa pehelong ya tshebediso ya tjhelete. Ditekanyetso tsa kananelo ya lekeno le ditshenyehelo ho qoqwa ka tsona diratshwaneng tsa .111 - .122.

- .101 Lekeno le ditshenyehelo di ka tlalehwa pehelong ya tshebediso ya tjelete ka mekgwa e fapaneng e le ho fana ka lesedi le tshwanelehileng bakeng sa ho nka diqeto tsa moruo. Ho tea mohlala, ho tlwaelehileng ho fapanya pakeng tsa dintlha tsa lekeno le ditshenyehelo tse hlahang nakong ya mesebetsi ya tshebetso ya setheo, le tse sa hlaheng. Phapano ena e etswa ka motheo wa hore mohlodi wa ntlha e itseng o tshwanelehile ha ho hlahlojwa bokgoni ba setheo ba ho fana ka tshebetso le/kapa ho hlahisa tjelete le dikatjhelete kamoso; mohlala, mesebetsi ya tshohanyetso eo e leng kuno e etswang ha ho rekiswa letlotlo e ke ke ya etsahala hape nako le nako. Ha ho bontshwa phapano pakeng tsa dintho ka mekgwa ona ho tlamehile ho shejwe sebopelo sa setheo le mesebetsi ya sona. Dintho tse hlahang ho mesebetsi ya tshebetso ya setheo di ka ba tse sa tlwaelehang ha ho bapiswa le tse ding.
- .102 Ho bontsha phapano pakent tsa dintho tsa lekeno le ditshenyehelo le ho di kopanya ka mekgwa e fapaneng le hona ho dumella hore ho be le tlaleho ya ditekanyo tse mmalwa tsa tshebediso ya tjelete ya setheo.

Lekeno

- .103 Tlhaloso ya lekeno e akarelletsa lekeno le dikuno. Lekeno le hlaha ha mesebetsi ya tshebetso ya setheo e ntse e tswella pele, mme le bitswa ka mabitso a fapaneng ho kenyelletswa le lekeno le tswang ho lekgetho, diphetiso (ho kenyelletswa dikabelo le dikerante), tswala, phaello e ajwang le ditefo tsa ho ba mong'a letlotlo.
- .104 Kuno e emela dintho tse ding tse kgotsofatsang tlhaloso ya lekeno mme e ka hlaha, kapa e se hlahe, ha mesebetsi ya tshebetso ya setheo e ntse e tswella pele. Kuno e emela keketso ya menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng mme, ka hoo, ha e a fapana le lekeno ka sebopelo. Ka lebaka leo, ha e nkuwe e le karolo e arohaneng le moralo ona.
- .105 Kuno e kenyelletsa, ka mohlala, kuno e hlahang ha matlotlo ao e seng a jwale a rekiswa. Tlhaloso ya lekeno hape e kenyelletsa kuno e sa phethahatswang; mohlala, e hlahang nakong ya tekanyobotjha ya ditho tsa tjelete le tse hlahang ho dikeketso tsa bokalo ba nnete ba matlotlo a nako e telele. Ha kuno e ananelwa dipehelong tsa tshebediso ya tjelete kapa pehelong ya diphetoho tsa matlotlo a nete, e atisa ho pepeselwa ka thoko hobane tsebo ya yona e molemo bakeng sa ho nkwa ha diqeto tsa moruo.
- .106 Mefuta e fapaneng ya matlotlo e ka fumanwa kapa ya ntlafatswa ke lekeno; ho tea mohlala, tjelete e ka fumanwa bakeng sa ditshebetso tse fuweng le dithoto tse phaelletsweng kapa makgetho a lokelang ho lefuwa le a lefuwang. Lekeno hape le ka hlaha ha ho lefuwa mekitlane. Ho tea mohlala, setheo se adimang se ka amohela dithoto kapa ditshebetso e le tefo ya boitlamo ba jwale ba ho lefa kadimo e so lefuweng. Lekeno hape le hlaha ho kabelano ya lekeno le bokelletsweng ke lekala le le leng la mmuso mme le fetisetwa e le tefo ho lekala le leng la mmuso, mme le tsejwa ka hore ke 'dikabelo', 'dikerante' kapa 'seahlolo sa makgabane'.

Ditshenyehelo

- .107 Tlhaloso ya ditshenyehelo e akarelletsa ditahlehelo ekasitana le ditshenyehelo tse hlahang ha mesebetsi ya tshebetso ya setheo e ntse e tswela pele. Ditshenyehelo tse hlahang ha mesebetsi ya tshebetso ya setheo e ntse e tswela pele di kenyelletsa, ho tea mohlala, ditjeho tsa dithekiso kapa ditjeho tsa ditshebeletso tse fuweng, meputso le phokotso ya boleng. Ka tlwaelo di nka sebopeho sa phallo e tswang kapa ho fela ha matlotlo a kang tjehelele le dikatjehelele, direkiswa, thepa, polante le sesebediswa.
- .108 Ditahlehelo di emela dintho tse ding tse kgotsofatsang tlhaloso ya ditshenyehelo mme di ka hlaha kapa di se hlahe ha mesebetsi ya tshebetso ya setheo e ntse e tswela pele. Ditahlehelo di emela phokotso ya menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng mme, ka hoo, ha e a fapana le ditshenyehelo tse ding ka sebopeho. Ka lebaka leo, ha e nkuwe e le karolo e arohaneng le moralo ona.
- .109 Ditahlehelo di kenyelletsa, ka mohlala, tse hlahang ho dikoduwa tse kang mello le dikgohola, ekasitana le tse hlahang ha ho rekiswa matlotlo ao e seng a jwale. Tlhaloso ya ditshenyehelo hape e kenyelletsa ditahlehelo tse ho phethahatsweng, ka mohlala, tse hlahang ho phello ya dikeketso tsa sekhaba sa phapanyetsano bakeng sa mofuta wa tjehelele ya matjhaba ha ho shejwa dikadimo tsa setheo ka mofuta oo wa tjehelele ya matjhaba. Ha ditahlehelo di ananelwa pehelong ya tshebediso ya tjehelele, di atisa ho bontshwa ka ho arohana hobane tsebo ya tsona e molemo bakeng sa ho nka diqeto tsa moruo. Ditahlehelo di atisa ho tlalehwa e le nete ya lekeno le amehang hore di bontshe boleng ba phapanyetsano kapa ketsahalo.

Kananelo ya dintlha tsa dipehelo tsa tjehelele

- .110 Kananelo ke tshebetso ya ho akarelletsa pehelong ya boemo ba tjehelele kapa pehelong ya tshebediso ya tjehelele ntho e kgotsofatsang tlhaloso ya karolo mme e kgotsofatsa le ditekanyetso tsa kananelo tse beilweng temaneng ya .111. E kenya ho bontshwa ha ntlha ka mantswe, le ka bokalo ba tjehelele, le ho kenyelletswa ha bokalo boo ho paloyohle ya pehelo ya boemo ba tjehelele le ya pehelo ya tshebediso ya tjehelele. Dintho tse kgotsofatsang ditekanyetso tsa kananelo di lokela ho ananelwa pehelong boemo ba tjehelele kapa pehelong ya tshebediso ya tjehelele. Ho hloleha ho ananela dintho tse jwalo ha ho lokiswe ka ho senola dipholisi tsa tshupatloto tse sebedisitsweng kapa ka ditlhaloso kapa dintho tse hlahosang. Maemo a Tshebetso ya Tshupatloto e Ananetsweng ka Kakaretso a tla totobatsa ditekanyetso tsa kananelo e tshwanelehileng e tla sebediswa bakeng sa karolo e itseng.
- .111 Tshebetso ya kananelo e na le dikgato tse latelang:
- Kananelo ya mantlha, e leng ha ntho e bontshwa dipehelong tsa tjehelele tsa sehlooho la pele;
 - tekanyobotjha e latetseng, e kenyang ho fetola bokalo boo ho bona letlotlo kapa mokitlane o seng o ananetswe o bolelwang dipehelong tsa tjehelele tsa sehlooho; le
 - ho hulwa ha kananelo, e leng ha ntho e neng e se e ananetswe e lahlehelwa ke kananelo.
 - Ntho e kgotsofatsang tlhaloso ya karolo e lokela ho ananelwa haeba:

- ho ka etsahala hore le ha e ka ba ofe molemo wa moruo kapa menyetla e lebelletsweng o amanngwang le ntho o tla phallela ho setheo kapa ho tswa ho sona; le
 - ntho e na le theko kapa boleng bo ka lekannngwang ka ho tshepahala.
- .112 Ha ho hlahlojwa hore na ntho e kgotsofatsa ditekanyetso tsena mme ka hoo e tshwanelwa ke ho ananelwa dipehelong tsa tjehelete, ho tlamehile ho elwe hloko mehopolu ya bohlokwa eo ho qoqilweng ka yona diratswaneng tsa .46 le .47. Tshebeletsano pakeng tsa dikarolo e bolela hore ntho e kgotsofatsa ditekanyetso tsa tlhaloso le kananelo bakeng sa karolo e itseng, mohlala, letlotlo ka ho iketsahalla le hloka kananelo ya karolo e nngwe, mohlala, lekeno kapa mokitlane.
- .113 Tshebetso ya kananelo e hloka hore diketsahalo le maemo ohle a ka bang le sekghala ho dikarolo tsa dipehelo tsa tjehelete, ka moo ho kgonehang, di hlwauwe mme di bontshwe ka mokgwa o tshwanelehang dipehelong tsa tjehelete.
- .114 Diphapanyetsano ke sebopeliso tse tlwaelehleng ka ho fetisisa sa diketsahalo tse jwalo mme ka hoo ke lebaka le tlwaelehleng ka ho fetisisa la ho ananela le ho hlakola kananelo ya dintho. Diketsahalo tseo e seng diphapanyetsani, le ha ho le jwalo, hape di baka kananelo le kgulo ya kananelo ya dintho. Mohlala, diketsahalo tse kang tshibollo di ka baka ho thehwa ha matlotlo a matjha a kgotsofatsang ditekanyetso tsa kananelo. Diketsahalo (tse kang mello) tse bakang tshenyho ya letlotlo di ka baka tlhoko ya ho hlakola kananelo ya letlotlo kapa mokitlane o amehang.

Kgonahalo ya menyetla ya kamoso ya moruo le menyetla e lebelletsweng

- .115 Mohopolu wa kgonahalo o sebediswa ditekanyetsong tsa kananelo ho supa boholo ba ho hloka tiiso ya hore menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e amanngwang le ntho e tla phallela ho setheo kapa ho tswa ho sona. Mohopolu o kgema le ho hloka tiiso ho bontshang phapantsho ya tikoloho eo setheo se sebetsang ho yona. Ditekolo tsa boholo ba ho hloka tiiso ho amang phallo ya menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng di etsa ka motheo wa bopaki bo fumanehang ha dipehelo tsa tjehelete di hlophiswa. Mohlala, ha ho ka kgoneha hore seamohelwang se kolotuwang ke setheo se tla lefuwa, ho a utlwisiseha nakong eo, ha ho se na bopaki le ha e ka ba bofe bo hanyetsang, ho ananela seamohelwang seo e le letlotlo. Bakeng sa palo e kgolo ya diamohelwang, le ha ho le jwalo, boholo bo itseng ba ho se lefe bo atisa ho nkwa e le bo ka bang teng; ka lebaka leo, tshenyehelo e emelang phokotso e lebelletsweng ya menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e a ananelwa.

Ho tshepahala ha tekanyo

- .116 Tekanyetso ya bobedi ya kananelo ya ntho ke hore e be le theko kapa boleng bo ka lekannngwang ka tshepo jwalo ka ha ho boletswa diratswaneng tsa .48 ho isa ho .55 tsa moralo ona. Dintlheng tse ngata, theko kapa boleng bo lokela ho lekannngwa; tshebediso ya ditekanyo tsa ho utlwahala ke karolo e bohlokwa ya

tlhophiso ya dipehelo tsa tjelete mme ha e nyenyefatse ho tshepeha ha tsona. Le ha ho le jwalo, ha tekanyo e utlwalang e sa kgone ho etswa ntho ha e ananelwe pehelong ya boemo ba tjelete kapa pehelong ya tshebediso ya tjelete. Mohlala, lekeno le lebelletsweng la nyewe ya molao le ka kgotsofatsa tlhaloso ya matlotlo le lekeno, ekasitana le tekanyetso ya kgonahalo bakeng sa kananelo. Le ha ho le jwalo, haeba ho sa kgonahale hore tleleime e lekangwe ka ho tshepeha, ha e a lokela ho ananelwa e le letlotlo kapa lekeno; le ha ho le jwalo, boteng ba tleleime bo tla senolwa ditlhalosong, dinthong tse hlalosang le dipehelong tsa tlatsetso.

- .117 Nakong e itseng, ntho e hlolehang ho fihlella ditekanyetso tsa kananelo tse seratswaneng sa .110 e ka tshwanelwa ke kananelo hamorao, ka lebaka la maemo kapa diketsahalo tse latetseng.
- .118 Ntho e nang le diphapantsho tse molemo tsa karolo empa e sa fihlelle ditekanyetso tsa kananelo le ha ho le jwalo e ka tshepisa kananelo ditlhalosong, dinthong tse hlalosang kapa dipehelong tsa tlatsetso. Hona ho tshwanelehile ha tsebo ya ntho e nkwa e loketse tlhahlobo ya boemo ba tjelete, tshebediso ya tjelete le diphetoho tsa matlotlo a nete a setheo ke basebedisi ba dipehelo tsa tjelete.

Kananelo ya matlotlo

- .119 Letlotlo le ananelwa pehelong ya boemo ba tjelete ha ho ka kgonahala hore menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tla phallela ho setheo mme letlotlo le ha le theko kapa boleng bo ka lekangwang ka tshepo.
- .120 Letlotlo ha le ananelwe pehelong ya boemo ba tjelete ha ditshenyehelo di se di hlahile tseo bakeng sa tsona ho nkwang ho se na kgonahalo ya hore menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tla phallela ho setheo nakong e fetang ya jwale ya tlaleho. Bakeng sa hona, phapanyetsano e jwalo e isa ho kananelo ya tshenyehelo pehelong ya tshebediso ya tjelete. Tshwao ena ha e bolele hore maikemisetso a botsamaisi a ho ba le ditshenyehelo e ne e le ho hong e seng ho hlahisa menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng bakeng sa setheo kapa hore botsamaisi bo ne bo sa tataiswa hantle. Moelelo ke o mong feela wa hore boholo ba bonnete ba hore menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tla phallela ho setheo nakong e fetang ya jwale ya tleleho ha bo a lekana ho tshepisa kananelo ya letlotlo.

Kananelo ya mekitlane

- .121 Mokitlane o ananelwang pehelong ya boemo ba tjelete ha ho ka kgoneha hore phallo e tswang ya mehlodi e fupereng menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e tla hlaha ho tefo ya boitlamo ba jwale le bokalo boo ka bona tefo e tla etswang o ka lekangwa ka tshepo. Bonneteng, boitlamo tlasa dikonteraka tseo ka ho lekana di sa phethahatsweng ho latela karolo ya seabo (mohlala, mekitlane ya direkiswang tse kopilweng empa di sa amohelwa) di atisa ho se ananelwe e le mekitlane dipehelong tsa tjelete. Le ha ho le jwalo, boitlamo bo jwalo bo ka fihlella tlhaloso ya mekitlane, mme, haeba ditekanyetso tsa kananelo di fihlellwa maemong ao, bo ka tshwanelwa ke kananelo. Maemong a jwalo, kananelo ya mekitlane e kenya kananelo ya matlotlo le ditshenyehelo tse amehang.

Kgulo ya kananelo

Kgulo ya kananelo ka lebaka la hobane letlotlo kapa mokitlane o hlakotswe

- .122 Nakong e loketseng, matlotlo a na le ho sebediswa, ho fetiswa kapa ho rekiswa, kapa a fellwa ke nako. Ka ona mokgwa oo, mekitlane e na le ho lefuwa, ho hlakolwa, ho fetiswa, kapa ho fellwa ke nako. Maemong a jwalo, ho ka hlokeha ho hula kananelo ya matlotlo a mang kapa ohle a amehang kapa mekitlane e meng kapa yohle e amehang.
- .123 Diphapanyetsano tse ding di tlohela di le jwalo tse ding tsa ditokelo tsa menyetla ya kamoso e fuperweng ke letlotlo (kapa boitlamo ba jwale bo fuperweng ke mokitlane) mme ka nako eo di fedisa ditokelo tse ding. Maemong a jwalo, tshekatsheko e a hlokeha ho tiisa hore sekgahla sa phapanyetsano se lokela ho bontshwa ke kgulo ya kananelo ya matlotlo a mang kapa ohle le mekitlane e meng kapa yohle e amehang.
- .124 Bonneteng, letlotlo kapa mokitlane o tla hulelwa kananelo hang ha o hlakotswe. Le ha ho le jwalo, ka dinako tse dina ho tla ba le ho hloka tiiso ka ho tswella ha ntho ho ba teng. Maemong a jwalo, kgulo ya kananelo e ke ke ya etsahala ho fihlela bopaki bo jwalo bo le teng ba hore phapanyetsano kapa ketsahalo e nngwe e bakile ho hlakolwa ha ntho eo. Ha ho na le ho hloka tiiso, hloko e atisa ho hloka bopaki bo eketsehileng bo tiisang mabapi le boteng ba matlotlo le ho tshepeha ho eketsehileng ha tekanyo, ho feta ho hlokehang bakeng sa mekitlane. Hona ho atisa ho bolela hore, haeba ho na le ho hloka tiiso ho matla ka ho tswella ha letlotlo le le teng, kananelo ya lona e tla hulwa. Le ha ho le jwalo, maemong a sekoloto, ho tla hlokeha bopaki bo eketsehileng ba ho o hlakola pele kananelo ya ona e ka hulwa.

Kgulo ya kananelo ka hobane ditekanyetso tsa kananelo ha di sa fihlellwa

- .125 Ho a kgoneha hore le hoja ho sa ka ha ba le phetoho e matla ya sebopeliso sa ka hare sa letlotlo kapa mokitlane o seng o ananetswe - ke hore, le hoja letlotlo kapa mokitlane o so hlakolwe - ditekanyetso tsa kananelo ha di sa fihlellwa. Mohlala, ketsahalo ho ka etsahala e hlahisitswe ho hloka tiiso ho eketsehileng, mme, ka lebaka leo, letlotlo kapa mokitlane o neng o ananetswe ha o sa kgona ho lekangwa ka tshepo e kgotsofatsang. Ka dinako tseo le tseo ha maemo a le tjena, letlotlo leo kapa mokitlane oo kananelo ya ona e tla hulwa le hoja o so fediswe.

Kananelo ya lekeno

- .126 Lekeno le ananelwa pehelong ya tshebediso ya tjelete ha keketso ya menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e amanang le keketso ya letlotlo kapa phokotso ya mokitlane e hlahile mme e ka lekangwa ka tshepo. Hona ho bolela hore, bonneteng, kananelo ya lekeno e etsahala nakong e tswanang le ya kananelo ya keketso ya matlotlo kapa phokotso ya mekitlane (mohlala, keketso ya nete ya matlotlo e hlahang phaellong ya dithoto kapa ditshebeletso kapa phokotsong ya mekitlane e hlahang ho ho telwa ha mekitlane e lokelang ho lefuwa).

- .127 Tshebetso ena ka tlwaelo e sebediswa tshebetsong ho ananela lekeno, mohlala, tlhoko ya hore lekeno le lokela ho ba moputso, ke tshebediso ya ditekanyetso tsa kananelo moralong ona. Mekgwa e jwalo ya tshebetso ka kakaretso e sebediswa kganelong ya kananelo e le lekeno bakeng sa dintho tse ka lekannngwang ka tshepo mme di na le boholo bo kgotsofatsang ba tiiso.
- .128 Ha ho nkwa hore ha ho phesiso e tswang ho beng:
- haeba phello ya phapanyetsano kapa ketsahalo e nngwe ke ho eketsa matlotlo a nete a ananetsweng a setheo, lekeno le tla ananelwa; mme
 - tshenyehelo e tla ananelwa haeba, le ho fihla moo, matlotlo a neng a ananetswe nakong e fetileng a fokoditsweng, a hlakotsweng, kapa a emisitseng ho fihlella kananelo e le matlotlo ntle le keketse e tshwanelehileng ya matlotlo a mang kapa phokotso ya mekitlane e meng. Jwalo feela, tshenyehelo e tla ananelwa ha, le ho fihla moo, mekitlane o bang teng kapa o eketswang ntle le keketso e tshwanelehileng ya matlotlo a ananetsweng kapa phokotso ya mekitlane e meng.
- .129 Le ha ho le jwalo, le hoja bakeng sa tshebetso ya kananelo ho qalwa ka ditlamorao tsa matlotlo le mekitlane, mehopolo ya ho bapisa le ketsahalo ya bohlokwa ya saekele ya tshebetso e tla atisa ho thusa ho hlwaya ditlamorao tsena.

Papiso

- .130 Papiso e na le ditshobotsi tse pedi:
- Papiso ya nako e kenya kananelo ya dikamohelo (le ditefo) tse amanngwang ka ho otloloha le ho feta ha nako ka hore ke lekeno (le ditshenyehelo) ka tsela e hlophisitsweng nakong e itseng e amehang.
 - Papiso ya lekeno / ditshenyehelo e kenya kananelo ya ditshenyehelo tseo ka ho otloloha di amanngwang le lekeno le itseng le hlahisitsweng ka hore ke tshenyehelo nakong yona eo e tshwanang le ya makeno a ananetsweng, e seng nakong eo ditshenyehelo di hlahang ka yona.
- .131 Ho ka etsang ditshenyehelo tsohle di phethahatswa ka tjhebo ya hore ho be le phapanyetsano ka mofuta o itseng wa monyetla. Ka ho fapana, mohopolo ona oo o sebetse le ho lekeno. Ka lebaka leo, haeba papiso e ne e sebediswa ka mokgwa o se nang thibelo, ho ne ho tla kgoneha ho diehisa kananelo pehelong ya tshebediso ya tjhelete ya boholo ba dintho tsa ditshenyehelo ka lebaka la hobane menyetla e lebelletsweng hore e tla ba teng e sa le nakong e tlang. Moralo o hatella hore ho be le boemo bo itseng ba makgabane tshebetsong ena hobane ke feela dintho tse fihlellang tlhaloso le ditekanyetso tsa kananelo tse tshwanetseng tsa matlotlo, mekitlane kapa dikarolo tsa masalla tse ananelwang pehelong ya boemo ba tjhelte. Hona ho bolela hore moralo ha o sebedise moholo wa papiso e le sona se hlileng se kgannang tshebetso ya kananelo.
- .132 Le ha ho le jwalo, tshebediso ya mohopolo wa papiso ha e dumelle kananelo ya dintho tse pehelong ya boemo ba tjhelete, tse sa fihlelleng tlhaloso ya matlotlo le mekitlane.

Kananelo ya ditshenyehelo

- .133 Ditshenyehelo di ananelwa pehelong ya tshebediso ya tjelete ha keketso ya menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e amanang le phokotso ya letlotlo kapa keketso ya mokitlane e hlahile mme e ka lekannwa ka tshepo. Bonneteng, hona ho bolela hore kananelo ya ditshenyehelo e etsahala ka nako e le nngwe le kananelo ya keketso ya mekitlane kapa phokotso ya matlotlo (mohlala, pokello ya ditshwanelo tsa basebeletsi kapa phokotso ya boleng ba sesebediswa).
- .134 Ditshenyehelo di ananelwa pehelong ya tshebediso ya tjelete ka motheo wa kamano e otlohileng pakeng tsa ditjeho tse hlahileng le kuno ya dintho tse itseng tsa lekeno. Tshebetso ena, eo hangata e bitswang papiso ya ditjeho le makeno, e kenya kananelo ya nako eo kapa e kopaneng ya makeno le ditshenyehelo tse hlahang ka ho otloloha le ka kopano ho diphapanyetsano tse tshwanang kapa diketsahalo tse ding. Mohlala, dikarolo tse fapaneng tsa ditshenyehelo tse akaretsang ditjeho tsa dithoto tse rekisitsweng di ananelwa ka nako e le nngwe le lekeno le fumanweng ho phumantsho ya dithoto.
- .135 Ha menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e lebelletswe ho hlaha dinakong tse mmalwa tsa tlaleho mme kamano le lekeno e ka fumanwa feela ka bobatsi kapa e se ka ho otloloha, ditshenyehelo di ananelwa pehelong ya tshebediso ya tjelete ka motheo wa mekgwa ya tshebetso ya kabo e hlophisitsweng le ya nahanisiso. Hona ho atisa ho hlokeha ha ho ananelwa ditshenyehelo tse amanngwang le tshebediso ya matlotlo a kang thepa, polante, sesebediswa, boleng ba kutlwelo, dipeitente le matshwao a kgethollang kgwebo; maamong a jwalo, tshenyehelo e tsejwa ka hore ke phokotso ya boleng kapa phokotso ya boleng butle. Morero wa mekgwa ena ya tshebetso ya kabo ke ho ananela ditshenyehelo dinakong tsa tlaleho tseo ho tsona menyetla ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e amanngwang le dintho tse na e sebediswang kapa e fellwang ke nako.
- .136 Tshenyehelo e ananelwa hanghang pehelong ya tshebediso ya tjelete ha ditshenyehelo di sa hlahise menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng kapa ha menyetla ya kamoso ya moruo kapa menyetla e lebelletsweng e sa tshwaneleha, kapa e kgaotsa ho tshwaneleha, bakeng sa kapanelo pehelong ya boemo ba tjelete ka hore ke letlotlo.
- .137 Tshenyehelo hape e ananelwa pehelong ya tshebediso ya tjelete maamong ao ho ona mokitlane o hlahang ho se na kananelo ya letlotlo, mohlala, ha mokitlane o hlaha ka lebaka la taelo ya lekgotla la molao.

Tekanyo ya dintlha tsa dipheho tsa tjelete

- .138 Tekanyo ke tshebetso e fumanang bokalo ba tjelete boo ho bona dikarolo tsa dipheho tsa tjelete di lokelang ho ananelwa le ho tlalehwa pehelong ya boemo ba tjelete le pehelong ya tshebediso ya tjelete. Hona ho kenya kgetho ya motheo o itseng wa tekanyo. Maemo a Tshebetso ya Tshupatlotlo e Ananetsweng ka Kakaretso a tla totobatsa motheo o tshwanelehileng wa tekanyo o tla sebediswa bakeng sa karolo e itseng.

- .139 Metheo e mmalwa e fapaneng ya tekanyo e a sebediswa ka mekgwa e fapaneng le ka kopanyo e fapaneng diphelelong tsa tjehele. E kenyelletsa tse latelang:
- a. Ditjeho ho latela nalane. Matlotlo a rekotwa ka nako eo tjehele kapa dikatjhelele di lefuwang ka yona kapa boleng bo kgotsofatsang ba tshepiso bo fuwang ka yona ho a hapa ka nako ya ho a hapa. Mekitlane e rekotwa ka bokalo ba lekeno le fumanweng e le phapanyetsano ka boitlamo, kapa maemong a itseng, ka bokalo ba kheshe kapa dikakheshe tse lebelletsweng hore di tla lefuwa ho kgotsofatsa mokitlane nakong ya ditshebetso tse tlwaelehileng.
 - b. Ditjeho tsa jwale tsa ntjhafatso. Ditjeho tseo setheo se tla ba le tsona ho ntjhafatsa letlotlo. Mekitlane e nkwa ke bokalo bo theotsweng ba kheshe kapa dikakheshe tse tla hlokwa ho lefa mokitlane nakong ya jwale.
 - c. Boleng (tefo) bo ka fumanwang. Matlotlo a nkwa ka bokalo ba tjehele kapa dikatjhelele tse ka fumanwang nakong ya jwale ka ho rekisa letlotlo thekising e hlophisitsweng ya toka, ho tloswa ditjeho tse lekantsweng tsa phethahatso le ditjeho tse lekantsweng tse hlokehang ho phethahatsa thekiso, kananyo kapa tefo. Mekitlane e nkwa ka boleng ba tefo; ke hore, bokalo bo sa senolwang ba tjehele kapa dikatjhelele tse lebelletsweng hore di tla lefuwa ho kgotsofatsa mekitlane nakong ya ditshebetso tse tlwaelehileng.
 - d. Boleng ba jwale Matlotlo a nkwa ka boleng ba jwale bo theotsweng ba phallo ya kheshe e kenang ya nete ya kamoso eo ntho e lebelletsweng hore e tla e hlahisa nakong ya ditshebetso tse tlwaelehileng. Mekitlane e nkwa ka boleng ba jwale bo theotsweng ba phallo e kenang ya kheshe ya nete ya kamoso e lebelletsweng hore e tla hlokwa ho lefa mekitlane nakong ya ditshebetso tse tlwaelehileng.
 - e. Boleng ba maraka Bokalo bo ka fumanwang ho thekiso ya bo lokelang ho lefuwa ha letlotlo le hapuwa marakeng o sehlahlo.
 - f. Boleng bo kgotsofatsang. Bokalo boo ka bona letlotlo le ka ananngwang kapa mokitlane o kalefuwang, pakeng tsa ditho tse nang le tsebo, tse thahasellang thekisetanong ya ditho tse ikemetseng.
- .140 Motheo wa tekanyo oo hangata o sebediswang ke ditheo ha di hlophisa diphelelo tsa tsona tsa tjehele ke ditjeho ho latela nalane. Sena se atisa ho kopanngwa le metheo e meng ya tekanyo. Mohlala, direkiswang hangata di nkwa ka se ka tlase ho ditjeho le boleng ba nete bo ka fumanehang, ditho tsa tjehele di ka nkwa ka boleng bo kgotsofatsang mme mekitlane ya dipenshene e ka nkwa ka boleng ba jwale.
- .141 Tekanyo e latelang e tla hlaha ha ho hlokeha ho netefatsa hore:
- a. matlotlo a lekannngwang ka ditjeho ho latela nalane a nkwa ka se ka tlase ho ditjeho le bokalo bo ka fumanehang;
 - b. ditho tsa tjehele tse sebedisang mofuta wa tjehele ya matjhaba di nkwa ka bokalo bo theilweng ho sekgahla sa phapanyetsano sa jwale ka letsatsi la tlaleho; mme
 - c. matlotlo le mekitlane e lekannngwang ka theko ya jwale ya ntjhafatso e nkwa ka boleng ba jwale ba ntjhafatso ka letsatsi la tlaleho.

Le ha ho le jwalo, ditekanyobotjha tse jwalo di tla ananelwa haeba:

- a. ho na le bopaki bo kgotsofatsang ba hore bokalo ba tjehelete ba letlotlo kapa mokitlane bo fetohile; mme
- b. bokalo bo botjha ba letlotlo kapa mokitlane bo ka lekannngwa ka tshepo e kgotsofatsang.

Motswako wa mabaka a tekanyo

- .142 Matlotlo le mekitlane e na le ditshobotsi tsa tjehelete tse mmalwa tse fapaneng tse ka emelang diphelelo tsa tjehelete. Tshobotso e le nngwe e bohlokowa haholo e fpanyang ditshobotsi tsena tsa tjehelete (tse tsejwang ka hore ke metheo ya tekanyo) ke hore na di theilwe ho ditjeho ho latela nalane kapa ditjeho tsa jwale tsa ntjhafatso.
- .143 Mokgwa wa motswako wa tekanyo o dumella hore motheo wa tekanyo o kgethelwe ka thoko bakeng sa mokgahlelo ka mong wa matlotlo kapa mekitlane. Hape o dumella tshebediso ya ditjeho ho latela nalane (kapa ditjeho tsa ntjhafatso) bakeng sa matlotlo le mekitlane yohle haeba ditjeho ho latela nalane (kapa ditjeho tsa jwale tsa ntjhafatso) e le tekanyo e tshwanelehileng ka ho fetisisa bakeng sa o mong le o mong wa mokgahlelo eo. Ka hoo, o ka fetolwa ho kgema le maemo a itseng a amehang.
- .144 Ka lebaka leo, moralo o lebelletse hore mokgwa wa motswako wa tekanyo o tla sebediswa mme o tobisa ho motswako wa ditjeho ho latela nalane le ditjeho tsa jwale tsa ntjhafatso o tla sebediswa.

Ho kgetha mabaka a tekanyo le hore na a lokela ho fetolwa

- .145 Ha ho kgethwa mabaka a tekanyo a tla sebediswa bakeng sa mokgahlelo o itseng wa matlotlo kapa mekitlane, sepheo ke ho kgetha mabaka a tshwanelehileng ka ho fetisisa ho elwa hloko tse latelang:
 - a. morero wa diphelelo tsa tjehelete le diphapantsho tsa boleng tsa lesedi la tjehelete, haholoholo ho tshwaneleha le ho tshepeha;
 - b. sebopelo tsa matlotlo kapa mekitlane e amehang; le
 - c. maemo a iseng a amehang.
- .146 Le hoja dintlha tsena di ke ke tsa fetoha, mabaka a tekanyo a di kgotsofatsang ka ho fetisisa a ka fetoha. Mohlala, mabaka a tekanyo ao ka nako e itseng ho neng ho nahanwa hore ha a tshepahalang a ka boela a ba a tshepahalang.

Theolelo

- .147 Ditjeho ho latela nalane le ditjeho tsa jwale tsa ntjhafatso ke ditheko tsa maraka ka bobedi mme, ka hoo, ka kakaretso di ela hloko boleng ba nako tjeheleteng, boo le bona bo elang hloko kotsi e amanngwang le phallo ya tjehelete e lebelletsweng kamoso. Ka lebaka leo, jwalo ka ha ho boletsweng seratswaneng sa .138, ha ho phetolo e etswang ya boleng ba nako tjeheleteng ha ho sebediswa ditjeho ho latela nalane, ditjeho tsa jwale tsa ntjhafatso le boleng bo ka

fumanehang, ha ka ho le leng boleng ba jwale bo sa ele hloko boleng ba nako tjheleteng.